

SOCIALISTICKÁ INDUSTRIALISACE A JEJÍ ODRAZ V SOVĚTSKÉM PRÁVU (1926-1929)

Karel Svoboda

I. Přejít k politice socialistické industrialisace země.

Ohromnou prací a nesmírnou obětavostí sovětského lidu v letech 1921 až 1925 se podařilo obnovit národní hospodářství, rozvrácené v průběhu první světové války, občanskou válkou a zahraniční intervencí. V průmyslu bylo dosaženo těchto výsledků [hrubá výroba v mil. rublů podle předválečných cen]:¹

rok	P r ů m y s l		
	velký	malý	celkově
1913	5620	1390	7010
1921/22 ²	1490	480	1970
1922/23	1950	620	2570
1923/24	2630	790	3420
1924/25	4060	980	5040
1925/26	5800	1130	6930

Průmyslová výroba celkově dosáhla v roce 1925/26 téměř předválečné úrovně a velký průmysl předválečnou úroveň dokonce překročil.

Rovněž zemědělství se vyvíjelo obdobným směrem. V roce 1925/26 osevní plocha dosahovala 98,56 mil. děsjatin, celková sklizeň obilovin 4400 mil. pudů, což znamenalo přiblížení se k předválečné úrovni zemědělství.³

Dosažení předválečné úrovně představovalo však úroveň carského, krajně zaostalého Ruska. Vždyť předválečné Rusko bylo agrární zemí, v níž

¹ Srv. Vladimír Procházka (pod pseudonymem Jiří Mach): „Hospodářský systém diktatury proletariátu“, ve sborníku „Deset let diktatury proletariátu 1917—1927“, Komunistické nakladatelství 1927, str. 258.

² V této době hospodářský rok začínal 1. října. Bylo tomu tak proto, aby bylo možno lépe obsáhnout cyklus zemědělské výroby, v níž tehdy převládalo individuální rolnické hospodářství. Tedy označení 1921/22 zahrnuje období od 1. října 1921 do 30. září 1922.

Hospodářský rok shodný s kalendářním byl zaveden od 1. ledna 1931. Tato změna mohla být provedena v důsledku probíhajícího procesu hromadné kolektivisace zemědělství, kdy obrovský růst sovchozů a kolchozů a plánovitě provádění osevních kampaní umožnily, aby byl do značné míry předvídan výsledek příštího hospodářského roku.

³ Tamtéž, str. 257. Děsjatina, míra používaná v předrevolučním Rusku, se rovná 1,0925 ha; pud se rovná 16,4 kg.

převažovalo zemědělství: v r. 1913 se v Rusku na celkové výrobě zemědělství podílelo 57,9 % a průmysl 42,1 %.

Zaostalost Ruska se projevovala i ve stavu průmyslu. Hlavní místo zaujímal potravinářský a textilní průmysl, zatím co těžký průmysl tvořil jen malý podíl. Přitom technická úroveň průmyslu byla velmi nízká. Sovětská moc převzala tedy národní hospodářství s takovou strukturou (poměr mezi průmyslem a zemědělstvím, těžkým a lehkým průmyslem), která je typická pro koloniální a polokoloniální země.

Je pochopitelné, že sovětská moc se nemohla smířit s takovým stavem, že musela přistoupit k řešení rozporu mezi nejpokrokovější politickou mocí a zaostalou hospodářskou základnou. Jediným prostředkem způsobilým odstranit tento rozpor bylo uvést hospodářskou základnu v soulad se sovětskou mocí, tj. vybudovat socialistickou hospodářskou soustavu, sjednocující průmysl a zemědělství a spočívající na zespolečnění výrobních prostředků a na kolektivní práci. Strana vycházela z Leninových směrnic o budování socialismu a v boji proti trockistickým a jiným straně nepřátelským názorům vypracovala závěr, že

„...země dělnické diktatury, země, jež je hlavní základnou mezinárodní revoluce, musí se považovat za její mohutnou páku a podporu; na druhé straně musí strana proletariátu, která v této zemi vládne, všemožně usilovat o to, aby budovala socialistickou společnost, s přesvědčením, že toto budování může být a určitě bude vítězné, podaří-li se uhájit zemi před jakýmkoli pokusy o restauraci.“⁴

Vítězství socialismu v celém národním hospodářství není však možné bez rekonstrukce všech výrobních odvětví na základě moderní techniky, není možné bez rozvoje velkoprámyslu. Jedině velký strojový průmysl vytváří hospodářské předpoklady k řešení nejsložitějších úkolů proletářské revoluce — k převedení zemědělské malovýroby na cestu socialistické velkovýroby. Vytváří na vesnici nové výrobní síly, jimž neodpovídají již staré výrobní vztahy zemědělské malovýroby. Působením objektivního ekonomického zákona závazného souladu výrobních vztahů s charakterem výrobních sil vzniká nutnost přeměny těchto výrobních vztahů ve výrobní vztahy socialistické, spočívající na socialistickém vlastnictví (a to skupinovém, družstevně kolchozním) a na kolektivní práci. K této změně dochází provedením hromadné kolektivisace zemědělství. Z těchto důvodů při budování socialismu vystupuje do popředí úloha velkého průmyslu, o němž V. I. Lenin říká: „Jedinou materiální základnou socialismu může být velký strojový průmysl, schopný reorganisovat i zemědělství.“⁵

⁴ „These o úkolech Kominterny a KSR(b) v souvislosti s rozšířeným plenárním zasedáním EKI, přijaté na XIV. sjezdu KSR(b)“. „KSSS v resolucích a usneseníh sjezdů, konferencí a plenárních zasedání ÚV“, SNPL, 1956, sv. II., str. 140.

⁵ V. I. Lenin, Spisy, sv. 32, str. 479.

Proto strana vede rozhodný boj proti linii, která počítala s tím, že Sovětský svaz zůstane agrární zemí, vyvážející potraviny a suroviny a dovážející stroje ze zahraničí. Takovéto „pojetí“ znamenalo fakticky kapitulaci před kapitalistickým světem, uznání závislosti a podřízení se průmyslově vyspělým kapitalistickým státům a svými důsledky by vedlo k porážce socialismu, k restauraci kapitalismu. Komunistická strana Sovětského svazu na XIV. sjezdu prohlašuje za svou generální linii politiku socialistické industrialisace země. Sjezd uložil ÚV, aby prováděl

„... hospodářskou výstavbu tak, aby se SSSR přeměnil ze země, která stroje a zařízení dováží, v zemi, která stroje a zařízení vyváží, aby se tak SSSR za kapitalistického obklíčení nikterak nemohl stát hospodářským přívěskem kapitalistického světového hospodářství, nýbrž aby byl samostatným hospodářským celkem, budovaným socialisticky a schopným právě zásluhou svého hospodářského růstu být mohutným prostředkem revolucionování dělnictva všech zemí a utlačovaných koloniálních a polokoloniálních národů...“⁶

Zvláštní místo v socialistické industrialisaci zaujímá strojírenství, které vybavuje ostatní odvětví národního hospodářství moderní technikou. Je to právě rozvoj těžkého průmyslu, který umožňuje rekonstrukci zemědělství na socialistických zásadách, který upevňuje hospodářskou samostatnost a nezávislost socialistického státu a zvyšuje jeho obranyschopnost.

Pro socialistickou industrialisaci jsou charakteristická rychlá tempa rozvoje průmyslové výroby. Zatím co v nejvyspělejších kapitalistických zemích za nejpriznivějších podmínek dosahoval průměrný roční přírůstek průmyslové produkce maximálně 8,2 % (v USA v letech 1890—1895), pro průběh socialistické industrialisace v SSSR jsou příznačná tato tempa růstu produkce znárodněného průmyslu (ve srovnání s předcházejícím rokem): 1925/26 o 42,2 %, 1926/27 o 18,2 %, 1927/28 o 15,8 %.⁷

Tato tempa růstu průmyslové produkce byla diktována vnějšími i vnitřními podmínkami Sovětského svazu. Působila zde především ta skutečnost, že sovětský stát byl jedinou diktaturou proletariátu, která pro svou technickohospodářskou zaostalost byla ohrožována imperialistickými zeměmi, technicky i hospodářsky vyspělejšími. Rychlé tempo růstu průmyslové výroby vyžadovaly nejenom vnější, ale i vnitřní podmínky: pokud v zemi převažovala malovýroba, existovala i pevnější hospodářská základna pro kapitalismus než komunismus, neboť malovýroba je neustálým zdrojem růstu kapitalistických prvků. Je třeba mít na zřeteli, že v této době (počátkem roku 1929) existovalo v SSSR 25 mil. malých rolnických hospodářství, primitivních a zaostalých. Jednou z důležitých podmínek

⁶ „Resoluce XIV. sjezdu ke zprávě Ústředního výboru“, „KSSS v resolucích a usneseníh sjezdů, konferencí a plenárních zasedání ÚV“, SNPL, 1956, sv. II., str. 160.

⁷ J. V. Stalin, Spisy, sv. 10, str. 280.

pro zapojení těchto hospodářství do socialistické zemědělské velkovýroby bylo vytvoření příznivých materiálně technických předpokladů, což bylo úkolem socialistického průmyslu (zejména podniků, vyrábějících zemědělské stroje).

K tomu, aby bylo možno zajistit tato vysoká tempa rozvoje socialistického průmyslu, bylo nutno zajistit i potřebné finanční zdroje. Pro Sovětský svaz byly zcela nepřijatelné cesty, jimiž se industrialisovaly kapitalistické země. Sovětský stát nemohl jít cestou koloniálních loupeží, vojenských záborů či cestou zotročujících zahraničních půjček. Jedinou možnou cestou byla cesta vlastních úspor, cesta socialistické akumulace.

Nejdůležitějšími zdroji pro socialistickou industrialisaci byly: a) akumulace znárodněného průmyslu, b) příjmy všech odvětví národního hospodářství (znárodněného zahraničního obchodu, státního vnitřního obchodu, bankovní soustavy aj.) a c) úspory obyvatelstva vložené do družstev, spořitelen; využití státních vnitřních půjček, úvěrové soustavy apod. S těmito prostředky musel sovětský stát disponovat co nejhospodárněji, neboť jedině tak mohl splnit velké úkoly spojené s výstavbou nových průmyslových podniků a s rekonstrukcí starých podniků. Bylo třeba šetřit všude, neboť — jak již ukázal V. I. Lenin v roce 1922 na IV. kongresu Komunistické internacionály —

„Bez záchrany těžkého průmyslu, bez jeho obnovy nebudeme s to vybudovat žádný průmysl, a bez průmyslu jsme jako samostatná země vůbec ztraceni.“⁸

Z toho vyplývá důležitost uplatňování zásady hospodárnosti jako metody socialistického hospodaření, která je zaměřena na dosažení nejlepších výsledků s nejmenšími náklady. Proto se právě v těchto prvních letech socialistické industrialisace země ostře kladou otázky co nejširšího uplatňování chozrasčotu, spojení rentability s plánem podniků, snižování vlastních nákladů, zvyšování produktivity práce atd.

II. Odraz politiky socialistické industrialisace v sovětském právu.⁹

A) Správa průmyslu

K tomu, abychom správně chápali vzájemné vztahy mezi jednotlivými hospodářsko-organizačními průmyslovými útvary a orgány je spravující-

⁸ V. I. Lenin, „Pět let ruské revoluce a perspektivy světové revoluce“, Spisy, sv. 33, str. 424.

⁹ Cílem této práce je osvětlit základní rysy vývoje sovětského socialistického práva a jeho úlohu v letech 1926—1929, tedy v období prvních let socialistické industrialisace v SSSR. Nejde tedy o výklad všech otázek vývoje sovětského státu a práva v tomto období, nýbrž jen o charakteristiku hlavních stránek vývoje, bezprostředně spjatého s prováděním socialistické industrialisace. Vědomě jsou ponechány stranou jednak ty otázky, u nichž sice souvislost s uskutečňováním socialistické industrialisace nepochybně existuje, ale jde o jevy méně významné (např. určité změny v systému hospodářských orgánů), jednak takové otázky, kde jde o odraz jiných ekonomických pro-

mi, jakož i změny, k nimž došlo ve správě průmyslu v tomto období, je nutno podat nejenom charakteristiku samotných hospodářsko-organizačních útvarů (trust, syndikát, podnik), ale i ústředních orgánů správy národního hospodářství vůbec, správy průmyslu pak zvláště.

Celkově je možno říci, že soustava ústředních a místních orgánů správy hospodářství (včetně správy průmyslu) zůstala zachována v podstatě tak, jak se vytvořila v předcházejících letech.

Nejvyšším orgánem správy národního hospodářství — po Radě lidových komisařů — byla Rada práce a obrany (Sověť truda i oborony, STO). Podle dekretu z 21. srpna 1923 (SU 1923, 95/946)¹⁰ je Rada práce a obrany komisí Rady lidových komisařů, jež jmenuje její členy jednotlivě, přičemž předsedou STO je předseda RLK SSSR. Úkolem Rady práce a obrany je uskutečňovat ve všesvazovém měřítku hospodářské a finanční plány, korigovat je podle situace, vést hospodářské lidové komisariáty z hlediska všeobecné politiky i obrany.

Obdobné poslání měla Hospodářská rada při RLK svazových republik (Ekonomičeskij sověť — EKOSO).¹¹ Skládala se z předsedy, jímž byl předseda RLK svazové republiky, náměstka a devíti členů, jmenovaných RLK. Jejím úkolem bylo „uskutečňovat hospodářskou politiku RSFSR na základě směrnic nadřízených orgánů a v souladu s hospodářskými úkoly a kontrolními čísly národního hospodářství SSSR, schválenými vládou SSSR a rovněž koordinovat hospodářská opatření lidových komisariátů RSFSR a jiných orgánů...“ (SU 1927, 92/608, čl. 1).

Dále to byly hospodářské lidové komisariáty. Mezi všesvazové hospodářské lidové komisariáty náležely v této době tyto: vnitřního a zahraničního obchodu, dopravy, pošt a telegrafů; mezi spojenými lidovými komisariáty vykonávaly pak důležité hospodářské funkce: Nejvyšší rada národního hospodářství, lidový komisariát práce, financí a ústřední statistická správa.¹²

Zvláště významnou úlohu měla Nejvyšší rada národního hospodářství

cesů, rozvíjejících se v těchto letech (např. různé právní akty spojené s kolektivizací zemědělství) nebo kde tato přímá souvislost s probíhajícími ekonomickými procesy neexistuje.

¹⁰ Při citaci ze sbírek zákonů používám zkratky SU pro Sbírku zákonů RSFSR (Sobranije zakonov i rasporjaženiej rabočego i kresťjanskogo pravitelstva RSFSR) a SZ pro Sbírku zákonů SSSR (Sobranije zakonov i rasporjaženiej raboče-kresťjanskogo pravitelstva SSSR). Na prvním místě je uveden rok, dále částka a článek. Např. usnesení Rady práce a obrany z 18. května 1926 „O zvýšení produktivity práce v průmyslu a v dopravě“, uveřejněné ve Sbírce zákonů SSSR v částce 35 jako článek 262 označují následujícím způsobem: SZ 1926, 35/262.

¹¹ Týž orgán je v zákonodárných aktech rovněž nazýván Ekonomičeskoje sověščanije. V tomto případě bývá používáno překladu Hospodářská konference.

¹² Srv. „Usnesení IV. sjezdu sověťů o změnách ústavy SSSR, vyplývajících z usnesení, přijatých ÚVV SSSR od 3. sjezdu sověťů SSSR“, „Sjezdy sovetov SSSR v postanovlenijach i rezolucijach“, Izdatelstvo „Vedomostej Verchovnogo soveta RSFSR“, Moskva, 1939, str. 151.

SSSR (Vyššíj sovet narodnogo chozjajstva — VSNCH), která vlastně byla lidovým komisariátem pro správu veškerého průmyslu. Do její kompetence náleželo rozpracování otázek průmyslové politiky, rozvoje průmyslu, řízení a dozor nad činností místních orgánů pro správu průmyslu atd. VSNCH měl původně¹³ dvě správy: Hlavní hospodářskou správu, která všeobecně řídila a plánovala rozvoj průmyslu a Ústřední správu státního průmyslu, jíž náležela funkce operativní správy trustů svazového významu. Ústřední správa státního průmyslu se dělila na ředitelství, která spravovala skupiny trustů určitého průmyslového odvětví.

Při ohromném růstu průmyslu se však takové velké správy nemohly vyrovnat se svými úkoly. Proto na základě směrnic XIV. sjezdu VKS(b) se tyto správy zrušily a vytvořily se hlavní správy a výbory, které v jednotlivých odvětvích průmyslu uskutečňovaly funkce plánování a operativní správy.¹⁴

Obdobně i ve svazových republikách existovaly nejvyšší rady národního hospodářství. Tak např. v RSFSR VSNCH uskutečňoval směrnice a úkoly jak těch orgánů, jimž byl přímo podřízen (tj. VÚVV, jeho presidia a RLK), tak i VSNCH SSSR.¹⁵

VSNCH RSFSR byly dále podřízeny: v autonomních republikách — ústřední rady národního hospodářství a lidové komisariáty průmyslu a obchodu (ovšem jen ve sféře průmyslu), v oblastích (krajích) — oblastní (krajské) rady národního hospodářství, v guberniích — gubernské rady národního hospodářství a gubernské odbory místního hospodářství.

K těmto orgánům se úzce přimykaly arbitrážní komise a plánovací komise. V této době existovaly arbitrážní komise jednak při Radě práce a obrany (srv. Řád o arbitrážní komisi z 8. června 1924) a při EKOSO (srv. Řád o arbitrážních komisích — SU 1926, 6/46), jednak při VSNCH SSSR (SZ 1926, 13/90). Hlavní rozdíl mezi nimi spočíval v rozsahu jejich kompetence. Arbitrážní komise rozhodovaly majetkové spory mezi socialistickými ústředními orgány a podniky. Přitom je nutno upozornit na to, že se při svém rozhodování řídily nejenom platnými zákonnými ustanoveními, ale i „obecnými zásadami hospodářské politiky SSSR a rovněž zásadami hospodářské účelnosti“.

¹³ Srv. Řád o VSNCH v SSSR (SU 1923, 109—110/1039.)

¹⁴ Srv. příkaz o VSNCH SSSR z 4. září 1926 (Viz „Sovety narodnogo chozjajstva i planovyje organy v centre i na mestach, 1917—1932“, Gospolitizdat, Moskva — 1957, str. 185—188).

¹⁵ Podle Řádu o VSNCH RSFSR, jenž byl schválen usnesením VÚVV a RLK dne 2. července 1928 (SU 1928, 82/559), byla jeho struktura následující. V čele stál předseda, jemuž náleželo obecné řízení VSNCH. Dalším orgánem bylo presidium, jež projednávalo jednotlivé otázky, předkládané předsedou VSNCH a plénem, jež projednávalo nejdůležitější otázky určující zaměření průmyslové výroby. Do soustavy VSNCH RSFSR dále náležely: hlavní inspekce, správy, odbory, ředitelství (pro jednotlivá odvětví průmyslu).

K podstatným změnám však dochází u samotných hospodářskoorganizačních útvarů.

Potřeby rozvoje socialistické industrialisace v SSSR — zejména nutnost uplatňování zásady plánovitosti, požadavek, aby se trusty více soustředily na otázky výroby a aby v souvislosti s bojem za co největší hospodárnost se plněji projevíly rysy trustu jakožto chozrasčotní organizace — si vynutily vydání nového, a to všesvazového Řádu o státních průmyslových trustech [ze dne 29. června 1927 — SZ 1927, 39/392].

Podle článku 2. tohoto řádu se za státní průmyslový trust považuje „státní průmyslový podnik, organisovaný na základě zvláštního statutu jako samostatná hospodářská jednotka s právy právnické osoby a s kapitálem neděleným na podíly, jež je ve správě některé státní instituce a působí na zásadách *komerčního rozpočtu v souladu s plánovanými úkoly uvedené instituce*“ [podškrtnuto mnou — K. S.].¹⁶

Trust je tedy samostatnou právnickou osobou. Stát a jeho orgány neručí za dluhy trustu a trust neodpovídá za závazky státu a místních sovětů.

Státní průmyslový trust mohl být organisován VSNCH SSSR, svazových republik a jejich místními orgány a jinými lidovými komisariáty SSSR a svazových republik. K zřízení trustů bylo třeba, aby uvedené orgány podaly žádost, v níž se uváděl předmět činnosti trustu, rozsah statutárního kapitálu a přehled výrobních podniků, které mají trustu náležet. Tato žádost byla schvalována Radou práce a obrany (případně Hospodářskou radou či příslušným místním výkonným výborem). Jakmile je instituci povoleno zřízení trustu, tato sestavuje inventární soupis a inventární bilanci majetku, svěřeného trustu a rovněž vypracovává a schvaluje statut („ústav“) trustu. (Tyto statuty trustů všesvazového významu jsou uveřejněny ve druhém oddílu Sbírky zákonů.)

K zániku trustu dochází jeho likvidací v případě, že není schopný platit, že jeho existence se jeví jako neúčelná anebo, že došlo ke ztrátě dvou pětín statutárního kapitálu, připojením či sloučením s jiným trustem, či jeho rozdělením.

Řízení trustu vykonává příslušná instituce, která trust zřídila a již náleží např. potvrzování výrobně finančního plánu trustu, potvrzování plánu výstavby nových výrobních podniků atd. a správa (pravlenije) trustu. Sprá-

¹⁶ Pojem *komerčního rozpočtu* je obsahově totožný s pojmem *chozrasčotu*. V těchto letech jsou v zákonodárných aktech užívány pojmy oba, leckdy jsou kladeny přímo vedle sebe jako synonyma. Tak např. v Řádu o akciových společnostech (SZ 1927, 49/500) se hovoří o *komerčním (hospodářském) rozpočtu*. Ve stejném smyslu se užívalo těchto pojmů ve stranických dokumentech, v projevech vedoucích představitelů strany. Užívám v překladu toho pojmu, který se užívá v ruském originálu.

Obdobně používám tehdejší terminologie i v těch případech, kde dnes již máme nové pojmy, např. *statutární kapitál*, *rezervní kapitál* aj.

va trustu je jmenována příslušnou institucí nejdéle na dobu tří let a skládá se ze tří až pěti členů (včetně předsedy a jeho zástupce). Správa rozhoduje prostou většinou hlasů, při čemž musí být přítomna většina členů správy včetně předsedy nebo jeho zástupce. Správa vykonává veškerou operativní a administrativní práci, spravuje záležitosti a majetek trustu, uzavírá kolektivní smlouvy, provádí všechna jednání a operace, jež náleží do okruhu činnosti trustu.

V čele podniků (predprijatije), jež jsou součástí trustu, stojí ředitelé, kteří jsou jmenováni a odvoláváni správou trustu. U podniku se projevují určité prvky chozrasčotu v jeho vztazích k trustu, ve vnitřní organizaci jeho výrobní činnosti, v organizaci odbytu a zásobování a ve financování. Podnik pracuje podle svého průmyslově finančního plánu, má své účetnictví, sestavuje samostatnou bilanci. Část úspor, dosažených podnikem, je správou trustu přidělována řediteli podniku (viz poznámku¹⁶).

Podnik však v této době není samostatnou hospodářskou jednotkou, není mu přiznána ani majetková samostatnost, ani právní subjektivita. Projevuje se to v tom, že ředitel provádí všechna jednání spojená se správou podniku jménem trustu na základě plné moci, která je mu vydána správou trustu, a dále v tom, že nejdůležitější otázky jsou projednávány a plány podniku schvalovány správou trustu.

Můžeme tedy hovořit o chozrasčotu v podniku (podle Řádu z r. 1927) jen jako o chozrasčotu vnitřním. (Nabízí se nám srovnání tohoto vnitřního chozrasčotu podniku s dnešním tzv. chozrasčotem vnitropodnikovým.)

Cím vysvětlit tu okolnost, že v těchto letech se přiznává majetková samostatnost a právní subjektivita toliko trustům, nikoliv však podnikům? Takovéto řešení, tj. že majetková samostatnost a právní subjektivita se přiznávaly jen trustům, vyplývalo z existujících sociálně ekonomických podmínek: úroveň plánování nebyla ještě na dostatečně vysokém stupni a správa jednotlivých továren a závodů nebyla náležitě zorganizována. Za těchto podmínek nemohly jednotlivé podniky být dostatečně silné k boji se soukromokapitalistickými živly na trhu, nemohly vést úspěšný boj se soukromým kapitálem („kdo s koho“).¹⁷

Trust je oprávněn provádět všechny obchodní operace. Jsou však možná určitá omezení (resp. uložení určitých povinností). Jednak se připouští tzv. zanarjaživanije, což znamená, že trust dodává svou produkci státním orgánům za ceny, které jsou nižší než ceny tržní, ale nikoliv nižší než vlastní náklady. Dále se trustům ukládá, aby při uzavírání smluv — při jinak stejných podmínkách — dávaly přednost státním institucím a podnikům a družstevním organizacím. Tímto ustanovením se poskytuje zvlášt-

¹⁷ Viz I. Novickij, „Roč sovetskogo graždanskogo prava v osuščestvleniji chozrasčota i režima ekonomiji“, Gosjurizdat, Moskva, 1955, str. 42 a 64.

ní ochrana zájmům socialistických právnických osob, zajišťuje se jejich zvýhodnění, což nabývalo zvláštního významu v době boje za likvidaci kapitalistických živlů ve všech oblastech národního hospodářství SSSR.

Každoročně se přebytky dosažené trustem rozdělují — po zaplacení daně z příjmu — následujícím způsobem: určité procento, stanovené statutem se odevzdává úplně nebo částečně úvěrovým institucím jako část amortizačního kapitálu; 10 % se přispívá do fondu pro zlepšení životních podmínek dělníků a zaměstnanců (tímto fondem disponuje správa trustu v dohodě s příslušnými odborovými svazy); 10 % do rezervního kapitálu, který slouží k hrazení deficitu (tato částka se odvádí jen do té doby, než rezervní kapitál dosáhne poloviny statutárního kapitálu); 25 % se ukládá na rozšíření podniku; 10 % na vytvoření zvláštního státního kapitálu v institucích dlouhodobého úvěru a nejvýše $\frac{1}{4}$ % do fondu pro prémie. Zbytek se odvádí státu.

Takovéto dělení přebytků sleduje několik cílů. Především odváděním daně z obratu a odvodem zisků se socialistickému státu umožňuje, aby využil co nejúčelněji těchto prostředků v souladu s národohospodářským plánem. Dále se zajišťuje obnova spotřebovaných prostředků, resp. jejich rozšíření. Konečně tím, že určitá část se přiděluje do fondu pro zlepšení životních podmínek dělníků a zaměstnanců a do fondu pro prémie, se zvyšuje hmotná zainteresovanost trustů, podniků¹⁸ a jejich zaměstnanců na výsledcích hospodaření. Tak se vychází z leninského pokynu, že socialismus je nutno budovat „... na základě osobního zájmu, na základě osobní zainteresovanosti, na základě chozrasčotu...“ (V. I. Lenin, Spisy, sv. 33, str. 49).

Provedeme-li srovnání tohoto řádu s dříve platným řádem o státních průmyslových trustech z 10. dubna 1923 (SU 1923, 29/336), můžeme říci, že se v něm jako nové uplatňují následující rysy:

a) je zdůrazněna zásada plánovitosti, která se uvádí v přímou spojitost s chozrasčotem, což je zvláště výrazně vyjádřeno v samotném vymezení pojmu státního průmyslového trustu (čl. 2);

b) trust dosáhl v mezích plánu větší samostatnosti, osvobodil se od „poručnictví“ VSNCH v celé řadě otázek (např. dispoice majetkem, úvěrování atd.), výrazněji a určitěji se projevily jeho rysy jako chozrasčotní organizace;¹⁹

¹⁸ Podle instrukce STO z 14. června 1928 (SZ 1928, 12/384) bylo správě trustu dáno právo, aby za účasti ředitele podniku určovala rozsah přidělu z dosažených úspor ve prospěch podniku (25—50 %) podle toho, jakých úspěchů dosáhl podnik při snižování vlastních nákladů výroby.

¹⁹ K bodu b) viz G. Amfitěatrov a L. Gincburg, „Upravení chozjajstvom i chozjajstvennoje pravo za 15 let proletarskoj diktatury“, v sborníku „15 let sovětského strojitělstva“, Gos. izdatělstvo „Sovětskoje zakonodatělstvo“, 1932, str. 370.

c) postavení podniku je charakterisováno určitými prvky chozrasčotu, např. pokud jde o vedení samostatného účetnictví, sestavování bilance, řízení běžné práce podniku; jde však o chozrasčot vnitřní.

Důležitým prostředkem k tomu, aby se trusty mohly soustředit výhradně na otázky výrobní činnosti, bylo další vytváření syndikátů, které zbavovaly trusty funkcí spojených s odbytem a zásobováním. Současně je nutno vidět i to, že syndikáty v důsledku svého často monopolistického postavení se staly i šilným činitelem působícím na výrobu, tj. na činnost trustů.

S růstem významu syndikátů dochází také k právní úpravě jejich postavení, hlavních stránek jejich činnosti. Dne 29. února 1928 byl usnesením ÚVV a RLK SSSR schválen Řád o státních syndikátech (SZ 1928, 16/129).

Syndikát je obchodním akciovým sdružením státních trustů, organizovaným na základě statutu jako samostatná právnická osoba, je veden lidovým komisariátem, uvedeným ve statutu, a je činný podle zásad komerčního rozpočtu v souladu s plánovanými úkoly. Jeho základním úkolem je — jak se uvádí v článku druhém řádu — realizace výroby jeho členů nebo získání a nákup základních druhů surovin a předmětů materiálního a technického zásobování s cílem nahradit samostatnou obchodní činnost členů syndikátu.

Pokud jde o zřizování syndikátů, jejich zánik, právní postavení apod., platily v zásadě předpisy obdobné ustanovením o státních průmyslových trustech. Proto se omezují jen na některé zvláštnosti, které vyplývaly především z toho, že syndikáty měly formu akciové společnosti.

Syndikáty se zpravidla organizují dobrovolnou dohodou trustů, jen výjimečně nuceně. Po schválení statutu syndikátu a uveřejnění potvrzení o tomto schválení přistupují zakládající členové k shromažďování akciového kapitálu (skladočnyj kapital)²⁰ a provádějí všechna jednání spojená s organizací syndikátu. Po dosažení jedné čtvrtiny minimálního akciového kapitálu svolávají zakládající členové schůzi zmocněnců podniků, které vstupují do syndikátu. Jestliže schůze zmocněnců uzná syndikát za existující, potom správa zvolená schůzí je povinna okamžitě žádat příslušný lidový komisariát o registraci syndikátu. Správa může přistoupit jménem syndikátu k různým jednáním teprve po zápisu do obchodního rejstříku.

²⁰ Akciový kapitál se skládá z podílů, vnesených členy syndikátu. Podíly mají stejný rozsah stanovený statutem, při čemž nesmí být menší než 1000 rublů. Zvláštní význam pak mělo stanovení hranice tzv. minimálního akciového kapitálu (např. při zřizování a likvidaci syndikátu). Tak pro syndikáty podřízené lidovým komisariátům SSSR byl tento minimální rozsah stanoven na 1 mil. rublů (čl. 30 Řádu), u syndikátů podřízených lidovým komisariátům RSFSR na 500 000 rublů (SU 1928, 99/628).

Obecné řízení a dozor nad činností syndikátu náleží lidovému komisariátu, pod jehož vedení syndikát patří.

Vlastními orgány správy syndikátu jsou: schůze zmocněnců, správa a revisní komise. Schůze zmocněnců se skládá ze zástupců členů syndikátu. Každý člen syndikátu má určitý počet hlasů podle počtu podílů mu náležejících. Na řádných schůzích se projednávají rozpočty, plány činnosti syndikátu pro příští rok, výroční zprávy, bilance a návrhy na rozdělení zisků, volí se správa (alespoň tříčlenná) a revisní komise (rovněž tříčlenná).

Jak již bylo uvedeno, v čele podniku stál ředitel, který měl působit jako jediný odpovědný vedoucí. Ve skutečnosti však, v důsledku toho, že nebyly jasně a přesně rozhraničeny funkce mezi ředitelem, odborovou a stranickou organizací, docházelo k porušování zásady řízení jediným odpovědným vedoucím tím, že odborové a stranické organizace přímo zasahovaly do operativně výrobní práce správy závodu. Důsledkem takovéto praxe bylo snižování odpovědnosti ředitelů, vytvoření stavu, kdy docházelo k různým škodám. O této otázce V. I. Lenin již v roce 1918 napsal:

„... Je třeba říci, že každý velký strojový průmysl — to jest právě materiální, výrobní zdroj a základ socialismu — vyžaduje bezpodmínečnou a nejpřísnější jednotu vůle, řídicí společnou práci set, tisíců a desetitisíců lidí... Jak ale může být zajištěna nejpřísnější jednota vůle? Podřízením vůle tisíců vůli jednotlivce...

Je třeba naučit se spojovat bouřlivý schůzový demokratismus pracujících mas, kypící jako jarní příval vylévající se všude z břehu, s *železnou* kázní při práci, s *bezpodmínečným podřízením se vůli* jediné osoby, sovětského vedoucího pracovníka, při práci.“²¹

K odstranění těchto nedostatků přijal ÚV VKS(b) dne 5. září 1929 usnesení „O opatřeních k zavedení pořádku do řízení výroby a o ustanovení zásady vedení podniku jediným odpovědným vedoucím“.²² Ústřední výbor ve svém usnesení zdůraznil, že správa (ředitel) je přímo odpovědná za splnění výrobního plánu a všech výrobních úkolů. Této odpovědnosti odpovídá i její právo: všechna operativně hospodářská nařízení správy jsou bezpodmínečně závazná jak pro nižší správu, tak i pro dělníky bez ohledu na to, jaké postavení zaujímají ve stranických, odborových a jiných organizacích. K zvýšení technické a politické kvalifikace ředitelů ÚV VKS(b) navrhl určitá konkrétní opatření (působení na jednom místě po delší dobu, dodatečné dovolené pro zvýšení teoretické kvalifikace). V usnesení se stanoví úkoly stranických a odborových organizací a vyzdvihuje se, že „stranické a odborové organizace musí systematicky vštěpovat do vědomí dělnických mas, že opatření, prováděná ve-

²¹ V. I. Lenin, „Nejbližší úkoly sovětské moci“, Spisy, sv. 27, str. 264, 266—267.

²² „Pravda“ ze dne 7. září 1929, č. 206 (4340), str. 1.

doucímí podniků, zaměřená k upevnění výrobní disciplíny, zvýšení produktivity práce a racionalisace výroby, jsou opatřeními vyplývajícími ze směrnic strany, sovětské moci a odborů a jsou zaměřena k zlepšení postavení dělníků a k upevnění proletářské diktatury“.

Další vývoj správy sovětského průmyslu je určován potřebami socialistické rekonstrukce průmyslu, zejména nutností soustředit se na otázky technického řízení. Stále jasněji se ukazuje, že dosavadní stav, kdy podnik provádí nejrůznější operace jen v rámci své omezené autonomie, to jest jen prostřednictvím trustů, je nevyhovující, že je nutno učinit podnik základním článkem průmyslu. Další rozvoj socialistické ekonomiky, upevnění hospodářského postavení podniků a jejich technické základny v souvislosti se socialistickou rekonstrukcí národního hospodářství nutně vedlo k rozvoji, upevnění a prohloubení chozrasčotu, k tomu, aby jednotlivému podniku byla přiznána majetková samostatnost a právní subjektivita.

Těmito potřebami bylo vyvoláno usnesení ÚV VKS(b) z 5. prosince 1929 „O reorganizaci správy průmyslu“.²³

*Podnik se stává základním článkem průmyslu, v rámci plánovaných úkolů je samostatný: do dispozice podniku se propůjčuje určitá část prostředků, jejichž rozsah se každoročně určuje výrobně finančním plánem; podnik má samostatnou bilanci; jeho správa nese plnou odpovědnost za splnění plánu. Všechny podniky státního průmyslu jsou převáděny na chozrasčot, neboť jak se uvádí v usnesení — „chozrasčot odhaluje tvář podniku, napomáhá racionalisaci výroby, správné organizaci odbytu a zásobování a společně s tím vyvolává odpor vůči prvkům byrokratismu a protahování. Současně převedení podniků na chozrasčot napomáhá racionální evidenci výrobní činnosti podniku a seznámení mas s touto činností“.*²⁴

Na základě tohoto usnesení byly zrušeny glavky²⁵ a na podkladě syndikátů vytvořen nový hospodářskoorganisační útvar — tzv. sdružení pod-

²³ „Pravda“ ze dne 14. prosince 1929, č. 294 (4428), str. 2.

²⁴ Na usnesení ÚV VKS(b) z 5. prosince 1929 navazovala dvě další významná opatření, zajišťující převedení podniků na úplný chozrasčot. V r. 1931 byla provedena úvěrová reforma, jejímž cílem bylo znemožnit přímé úvěrování jednoho podniku druhým a která připouštěla jen poskytování úvěrů bankou, jak toho vyžadovaly plánovitost a chozrasčotní metoda hospodaření. Druhým důležitým normativním aktem bylo usnesení STO z 23. července 1931 o obrátových prostředcích státních sdružení, trustů a jiných hospodářských organizací (SZ 1931, 46/316), které zajišťovalo podnikům stejnou materiální základnu, jakou měl doposud jen trust. Majetková samostatnost chozrasčotního podniku, které dosáhl na základě usnesení STO z 23. července 1931, měla za důsledek uznání právní subjektivity podniku.

Přechod podniků na úplný chozrasčot neprobíhal však dosti rychle. Ještě v první polovině r. 1931 zdaleka ne všechny podniky hospodařily podle zásad chozrasčotu.

²⁵ Při reorganizaci VSNCH, provedené v těchto letech, byly vytvořeny hlavní správy (glavnyje upravlenija — glavky), jímž byly přímo podřízeny některé největší podniky všesvazového významu. V souvislosti s vytvářením sdružení podniků byly však glavky zrušeny. V letech 1931–32, kdy se přistoupilo k zmenšování (rozdělování;

niků (objedíněnije predprijatij, promobjedíněnije). Toto opatření bylo podmíněno tím, že došlo v práci glavků a syndikátů k paralelismu. Syndikáty totiž ve svých rukou postupně soustředily faktické řízení příslušných odvětví průmyslu a většina z nich byla nucena se zabývat otázkami výrobních programů, investiční výstavby, plánování, zásobování atp. Protože glavky — při plnění v podstatě stejných funkcí — neměly takové spojení s výrobou jako syndikáty, byly zrušeny. Hlavním úkolem sdružení podniků je plánování výroby, plánování a řízení investiční výstavby, technické řízení, organizace odbytu a zásobování, řízení obchodní a finanční činnosti, příprava a rozmístění kádrů, jmenování a odvolání vedoucího personálu. *Sdružení podniků je chozrasčotním orgánem*, má svou bilanci. Zisk sdružení je určován rozdílem mezi prodejními cenami a vlastními náklady výroby. Rozlišují se tři typy sdružení podniků: A) — sdružení, zahrnující podniky a trusty jen svazového významu, B) — sdružení, zahrnující podniky a trusty jak svazového, tak i republikového a místního významu a C) — sdružení typu syndikátu, sdružující trusty a podniky jen republikového a místního významu.²⁶

V souvislosti s těmito změnami se mění i postavení trustu. Zatím co dříve trust byl hlavním článkem průmyslu, nyní se stává jen zprostředkujícím článkem mezi podnikem a sdružením podniků. (Podnik totiž může vstoupit do sdružení nejenom prostřednictvím trustů, ale i přímo.) Trusty musí soustřeďovat svou práci na otázky technického řízení, racionalisace a rekonstrukce.

Rovněž se mění i funkce VSNCH, který má v poměru k nižším orgánům omezit své zásahy v operativní oblasti a soustředit se hlavně na sestavení výrobně finančních plánů rozvoje průmyslu a jeho technické rekonstrukce, na koordinaci výroby jednotlivých průmyslových odvětví, na vypracování hlavních směrnic pro běžné plánování, na kontrolu plnění těchto plánů, na upevňování a instruování hospodářských orgánů.

K zajištění co nejlepšího technického vedení nižších hospodářských orgánů se zřizuje při VSNCH SSSR technickoekonomická správa, při sdruženích podniků skupiny vysoce kvalifikovaných odborníků. V trustech a podnicích provádějí technické řízení zvlášť vyčleněné buňky vysoce kvalifikovaných odborníků, osvobozených od jakékoli jiné práce.

sdružení podniků, tato se změnila v operativní organizace, plánující práci jen těch podniků, které vstoupily do sdružení. Sdružení podniků ztratilo tak funkce plánování pro celá odvětví. Proto bylo nutno v soustavě VSNCH opět obnovit systém hlavních správ VSNCH (glavků) pro celé průmyslové odvětví. [Viz P. Ljaščenko, „Istorija narodnogo chozjajstva SSSR, tom III, Socializm“, Gosudarstvennoje izdatel'stvo političeskoj literatury, Moskva, 1956, str. 234 a 314].

²⁶ Podrobnosti o jednotlivých typech sdružení podniků, jakož i o jejich dalším vývoji viz I. N. Ananov, „Razvitije organizacionnych form upravlenija promyšlennostju v SSSR“, Gosjurizdat, Moskva, 1958, str. 37—38 a 40—41.

Z uvedeného přehledu vyplývá, že vývoj správy sovětského průmyslu je v tomto období charakterisován následujícími momenty:

1. Rozšiřováním a prohlubováním zásad chozrasčotu v práci podniků, trustů, sdružení podniků (příp. dříve i syndikátů). Zatím co na počátku socialistické industrialisace země byl úplný chozrasčot uplatňován jen v trustech a v podnicích existoval jen chozrasčot vnitřní, tak po úspěších, dosažených socialistickou industrialisací, které vedly k posílení podniků, se přechází k úplnému chozrasčotu v podnicích.

Projevují se v zásadě všechny hlavní podmínky chozrasčotního hospodaření: a) operativně hospodářská samostatnost chozrasčotního podniku při plnění plánu; b) materiální odpovědnost podniků za výsledky jejich hospodářské činnosti, především za zachování a rozšiřování státních prostředků jim přidělených; c) materiální zainteresovanost podniku a jeho pracovníků na splnění a překročení výrobních a finančních plánů; d) soustava smluvních vztahů mezi podniky.

2. Prostřednictvím chozrasčotu se zajišťuje spojení centralisovaného řízení hospodářství s operativně hospodářskou samostatností jednotlivých hospodářských orgánů.

Centralisované řízení se projevuje zejména při plánování, určování rozsahu a zdrojů tvoření jednotlivých fondů, při jmenování řídicích orgánů trustů a podniků, atd.

Operativně hospodářská samostatnost umožňuje maximální rozvinutí a využití místní iniciativy při plnění a překročení plánovaných úkolů. Projevuje se v tom, že chozrasčotní organizaci (nejprve trustu, později i podniku) je přiznána majetková samostatnost a právní subjektivita, že má právo a povinnost vést samostatnou bilanci, mít běžný účet v bance a může získat krátkodobý úvěr (od úvěrové reformy v r. 1931 výlučně bankovní).

B) Plánování rozvoje národního hospodářství

S vzrůstem socialistického sektoru v národním hospodářství se rozšiřovala sféra působení ekonomického zákona plánovitého (proporcionálního) rozvoje národního hospodářství, umožňujícího vlastní plánovité řízení národního hospodářství. Plánování národního hospodářství muselo odpovídat požadavkům základního ekonomického zákona socialismu a zákona plánovitého (proporcionálního) rozvoje národního hospodářství, které se v socialistickém státě vždy realizují podle stupně rozvoje výrobních sil, podle existujících materiálových zdrojů a podle vnitřní a zahraniční situace. V prvních letech socialistické industrialisace v SSSR to znamenalo, že plánování — má-li odpovídat těmto konkrétním požadavkům — musí zajišťovat urychlený rozvoj těžkého průmyslu. Můžeme říci, že plánování bylo jedním z nástrojů úspěšného splnění úkolů socialistické

industrialisace, na druhé straně však současně provádění socialistické industrialisace vytvářelo možnost a nutně vedlo k zdokonalování samotného plánovitého řízení národního hospodářství.

Výrazem zvyšování úrovně plánovitého řízení národního hospodářství v této době je upevňování plánovacích orgánů, přechod od krátkodobých plánů k plánu perspektivnímu a konečně i změny v samotné metodice plánování.

Vrcholným plánovacím orgánem je Státní plánovací komise při Radě práce a obrany (Gosudarstvennaja planovaja komissija, Gosplan SSSR).²⁷ Podle Leninovy charakteristiky náleží Gosplanu tyto úkoly:

„... a) Rozpracování jediného celostátního plánu, způsobů a cest jeho uskutečnění.

b) Projednání a koordinace s celostátním plánem výrobních programů a návrhů plánů různých ústředních orgánů, a rovněž oblastních [hospodářských] organizací ve všech odvětvích národního hospodářství a stanovení posloupnosti prací.

c) Vypracování opatření celostátního charakteru k rozvoji poznatků a k organizaci výzkumů, nutných pro uskutečnění plánu státního hospodářství a rovněž k využití a přípravě potřebného personálu.

d) Vypracování opatření k rozšíření znalostí o plánu národního hospodářství, o způsobech jeho provedení a formách příslušné organizace práce v širokých kruzích obyvatelstva.“²⁸

Gosplanu SSSR jsou podřízeny státní plánovací komise svazových republik, autonomních republik²⁹ a jiné plánovací orgány. Usnesením RLK SSSR z 14. června 1928 (SZ 1928, 37/342) byly zřízeny plánovací orgány lidových komisariátů SSSR, jimž bylo uloženo vypracovat generální, perspektivní plán a roční kontrolní čísla příslušného odvětví národního hospodářství, vypracovat souhrnný roční plán, řídit plánovací práce jednotlivých správ a usměrňovat plánovací orgány lidových komisariátů svazových republik aj. Tyto orgány, které je možno označit za orgány úsekového plánování, jsou podřízeny směrnicím Gosplanu v oblasti metodologie plánování a lhůtám určeným ke splnění stanovených úkolů.

K důležitým změnám však dochází v samotném plánování, v jeho metodice. Mezi významnější právní akty, upravující způsob sestavování a rozpisu plánu, náleží usnesení o kontrolních číslech průmyslu (SZ 1926, 56/422) a o sestavování každoročních výrobně finančních plánů (SZ 1926, 56/423), usnesení RLK SSSR z 5. září 1928 „O způsobu každoročního plá-

²⁷ V těchto letech řád o Gosplanu SSSR nebyl vydán.

²⁸ „Leninskij sbornik“, sv. XX, Partizdat, 1932, str. 25.

²⁹ Podle usnesení RLK RSFSR „O způsobu koordinace plánování mezi autonomními republikami a ústředními orgány RSFSR“ (SU 1927, 57/396) byly vztahy státní plánovací komise autonomní republiky ke Gosplanu a jiným orgánům svazové republiky obdobné vztahům v poměru: SSSR — svazová republika.

nování průmyslu SSSR“ (SZ 1928, 57/508) a usnesení sovětské vlády, schvalující samotná kontrolní čísla.

Úkolem ročních kontrolních čísel bylo dávat obecnou perspektivu vývoje národního hospodářství v celku a nejdůležitější základy (číselné limity a hlavní směrnice) pro sestavení operativních hospodářských plánů podle odvětví, plánovaných z ústředí, jak pro celý Sovětský svaz, tak i pro svazové republiky.

Postup při rozpracování a schvalování kontrolních čísel byl následující: Gosplan SSSR dával úřadům SSSR a státním plánovacím komisím svazových republik k 1. červenci předběžné pokyny o rozsahu možných investic a předběžné hospodářské směrnice, vycházejí z upřesněného perspektivního plánu. Obdobně Gosplan svazové republiky určoval tyto údaje ústředním orgánům svazové republiky a oblastním plánovacím orgánům. Úřady SSSR a státní plánovací komise svazových republik do 1. srpna odevzdávají Gosplanu SSSR návrhy kontrolních čísel podle příslušných hospodářských odvětví v republikovém a oblastním průřezu. Gosplan SSSR k 1. září předkládá RLK SSSR kontrolní čísla v definitivní formulaci. Po schválení kontrolních čísel sovětskou vládou, předávají se ústředním orgánům a vládám svazových republik ty části plánu, jež obsahují číselné limity a základní směrnice. Potom se přistupuje k určení ročních výrobně finančních úkolů a ročních plánů investičních prací.³⁰

Způsob stanovení těchto úkolů a jejich rozdělení je možno nejlépe ukázat v oblasti průmyslu. Na základě kontrolních čísel národního hospodářství, schválených RLK SSSR, ústřední orgán — tj. VSNCH SSSR — stanoví roční výrobně finanční úkoly a roční plány investičních prací podřízeným podnikům *všesvazového* významu a rovněž VSNCH svazových republik. VSNCH svazových republik tyto úkoly rozděluje jim podřízeným podnikům *republikového* významu a svým místním orgánům. Oblastní, krajské, gubernské, okružní a tomu odpovídající orgány VSNCH svazových republik dělí tyto úkoly mezi jim podřízené podniky (tj. mezi podniky *místního* významu) a své základní orgány. Způsob rozdělování těchto

³⁰ První kontrolní čísla byla vypracována v Gosplanu na r. 1925/26. Jejich hlavní chybou bylo, že opomíjela důležité problémy socialistické výstavby, že se omezovala na prognosu. Tyto chyby se opakovaly i v kontrolních číslech pro r. 1926/27. Proto tato kontrolní čísla nebyla přijata. Teprve kontrolní čísla pro příští rok, sestavená Gosplanem na základě směrnic plenárního zasedání ÚV a ÚKK ze dne 9. srpna 1927, přinesla zlepšení a mohla být schválena vládou. Tato čísla obsahovala směrnice a limity pro hospodářskou výstavbu a byla základem pro sestavení operativních plánů a státního rozpočtu; v podstatě zahrnovala průřezy podle jednotlivých republik. Kontrolní čísla pro r. 1928/29, pro jejichž vypracování se stala hlavní směrnicí resoluce ÚV VKS(b) ze dne 24. listopadu 1928, byla již hospodářským plánem, který obsahoval ve své první části úkoly pro celé národní hospodářství. V druhé části byla uvedena kontrolní čísla pro jednotlivé svazové republiky (RSFSR, USSR, ZSFSR, BSSR, Uzbekistan a Turkmenistan) a v jejich rámci pro jednotlivé hospodářské rajóny.

úkolů je určován Hospodářskou radou příslušné svazové republiky, případně místními výkonnými výbory. Tímto způsobem se stanovené úkoly rozdělují mezi jednotlivé podniky (všesvazového, republikového a místního významu) nejpozději do jednoho měsíce ode dne schválení kontrolních čísel RLK SSSR. Samy podniky si pak sestavují — v souladu se stanovenými úkoly — své roční výrobně finanční plány.

Veliké úkoly rozvoje výrobních sil a s tím spojené úkoly společenské přestavby v těchto letech, které nebylo možno řešit během jediného roku, nýbrž v průběhu několika let, vyžadovaly přechod od plánování ročního k plánování perspektivnímu. Nutnost přechodu k perspektivnímu plánování souvisela i s výrobním cyklem výstavby značného počtu velikých průmyslových, dopravních a jiných objektů, která rovněž vyžaduje několik let. Toto vedlo k realizaci vyššího stupně plánování, kdy roční plány vycházejí z plánu perspektivního, tj. z plánu pětiletého.

Již IV. sjezd sovětů SSSR svým usnesením z 27. dubna 1927 uložil vládě, aby v nejkratší lhůtě zajistila vypracování pětiletého plánu rozvoje národního hospodářství (SZ 1927, 21/239). These o směrnících pro sestavení pětiletého plánu rozvoje národního hospodářství, navržené politbyrem ÚV projednalo a schválilo společné plenární zasedání ÚV a ÚKK VKS(b) (říjen 1927). Tyto these byly přijaty XV. sjezdem (prosinec 1927) jako směrnice k sestavení pětiletého plánu národního hospodářství. Sjezd uložil Ústřednímu výboru, aby zajistil vypracování pětiletého plánu a jeho projednání na nejbližším sjezdu sovětů a aby zajistil pečlivé a všestranné posouzení návrhu plánu ve všech místních, sovětských, odborových, stranických a jiných organizacích.

Gosplan SSSR vypracoval dvě varianty návrhu pětiletého plánu — minimální a optimální. Úkoly optimální varianty přesahovaly úkoly varianty minimální asi o 20 %. Sovětskou vládou byla usnesením z 23. dubna 1929 „O pětiletém národohospodářském plánu pro období 1928/29 — 1932/33“ (SZ 1929, 29/268) schválena jako program hospodářské výstavby pro příštích pět let optimální varianta. Rovněž XVI. konference strany (duben 1929) schválila optimální variantu pětiletého plánu přijatou RLK SSSR jako plán, jenž plně odpovídá směrnícím XV. sjezdu strany. Nejvyšším státním orgánem — pátým sjezdem sovětů SSSR — byl přijat pětiletý plán dne 28. května 1929 (usnesení „O pětiletém plánu rozvoje národního hospodářství“ — SZ 1929, 35/311).

K provedení plánovaných úkolů stanovil pětiletý plán pro léta 1928/32 rozsah investic v národním hospodářství na 64,6 miliardy rublů; z toho do průmyslu 16,4, v zemědělství 23,2, v dopravě 10, a v elektrifikaci 3,1 miliardy rublů. První pětiletka počítala s výstavbou 42 rajónních elektráren a 1500 nových průmyslových podniků. Přitom šlo o budování podniků

těch průmyslových odvětví, která v SSSR buď doposud vůbec neexistovala nebo jejich základna byla velmi omezená jako např. výroba turbin, traktorů, letadel, automobilů atd. Největší pozornost byla věnována rozvoji těžkého průmyslu, zahrnujícímu strojírenství, jež se stalo hlavním článkem pětiletého plánu. Při 2,8násobném zvýšení celkové produkce plánovaného průmyslu, zvětšení produkce strojírenství mělo dosáhnout 3,3násobku. Pětiletý plán počítal při celkovém vzrůstu národního hospodářství s rozhodujícím růstem socialistického sektoru ve městě i na venkově: v průmyslu z 80 % v r. 1927/28 na 92 % v r. 1932/33, v zemědělství z 2 % na 15 % a v maloobchodním obratu ze 75 % na 91 %.

Z těchto a ostatních údajů vyplývá, že pětiletý plán plně zajišťoval:

„a) maximální rozvoj výroby výrobních prostředků, jež je základem industrialisace země; b) rozhodující zesílení socialistického sektoru ve městě i na vesnici na úkor kapitalistických živlů v národním hospodářství, zapojením miliónových mas rolnictva do socialistické výstavby na podkladě družstevní pospolitosti a kolektivní práce a poskytování všemožné pomoci soukromým hospodářstvím chudých a středních rolníků v jejich boji proti kulackému vykořisťování; c) odstranění neobyčejné zaostalosti zemědělství oproti průmyslu a hlavně vyřešení otázky obilí; d) značné zvýšení materiální i kulturní úrovně dělnické třídy a pracujících mas na vesnici; e) upevnění vedoucí úlohy dělnické třídy na podkladě rozvíjení nových forem hospodářského svazku s hlavními masami rolnictva; f) upevnění hospodářských a politických posic diktatury proletariátu v jejím boji proti domácím i zahraničním třídním nepřátelům; g) hospodářský a kulturní vzestup národních republik a zaostalých krajů a oblastí; h) značné posílení obranyschopnosti země; ch) velký pokrok v uskutečňování hesla strany: dohnat a předejít technicky a hospodářsky vyspělé kapitalistické země.“³¹

Pětiletý plán byl splněn již za 4 roky a 4 měsíce. Byly vyvráceny všechny pochybnosti nepřátel strany, buržoasních odborníků a politiků o nesplnitelnosti úkolů, stanovených pětiletým plánem, kteří psali o tom, že „cífy VSNCH stojí za hranicemi možného pro toto období pěti let“ (prof. Bogolepov), že „splnění pětiletého plánu za 50 let by bylo grandiosním dílem“ (předseda „ruského“ výboru německého hospodářství Kremer) atp.³²

Rozhodujícím činitelem v splnění a překročení stanovených úkolů byla iniciativa pracujících mas, jež se v tomto období projevuje v přechodu k *masovému* socialistickému soutěžení. Již v letech 1926—1928 vznikají první údernické brigády (např. na moskevsko-kazaňské dráze, na textil-

³¹ „KSSS v resolucích a usneseních sjezdů, konferencí a plenárních zasedání ÚV“, SNPL, 1956, sv. II, str. 470.

³² „XVI. sjezd Vkp(b), Stěnografičeskij otčet“, Partizdat CK Vkp(b), 1935, str. 841. (Referát V. V. Kužbyševa, „O vypolnëni pjatiletneho plana promyšlennosti.“)

ních závodech v Leningradě aj.). Počátkem roku 1929 se organisování údernických brigád začíná šířit po celé zemi. Potvrdila se Leninova slova z článku „Jak organisovat soutěžení?“, uveřejněného v předvečer pátého výročí Leninova úmrtí, o tom, že

„... socialismus nejen netlumí soutěžení, nýbrž naopak, poprvé vytváří možnost rozvinout je opravdu široce, v opravdu *masovém* rozsahu, přitáhnout skutečně většinu pracujících na pole takové činnosti, kde mohou ukázat, co dovedou, kde mohou rozvinout své schopnosti a své nadání, jehož je v lidu nedotčený zdroj...“³³

Velký význam pro další rozvoj socialistického soutěžení mělo dále svolání XVI. konference VKS(b) „Ke všem dělníkům a pracujícím rolníkům“, vyzývající k dalšímu rozvinutí socialistického soutěžení — tohoto mohutného prostředku k probuzení a organisování iniciativy mas pro splnění pětiletého plánu.

Důležitou úlohu při plnění velkých úkolů rozvoje národního hospodářství v těchto letech sehrála organisátorská práce a konkrétní řízení nejvyšších státních orgánů. Všechny tyto orgány (sjezdy sovětů, Ústřední výkonný výbor, Rada lidových komisařů, Rada práce a obrany) soustavně projednávaly nejnaléhavější hospodářské otázky, stanovily svými usneseními hlavní úkoly.³⁴ Zvláště důležitá úloha zde připadala dělnicko-rolnické inspekci a ÚKK,³⁵ která se řídila Leninovým pokynem, že jejím hlavním úkolem je obratně a včas zjednávat nápravu.

„Abychom uměli zjednávat nápravu, k tomu je třeba, za prvé, *zkoumat* a prozkoumat způsob práce v tom či onom úřadě, podniku, oddělení apod.; za druhé včas *provést* nezbytné praktické změny, uskutečnit je v praxi.“³⁶

Tak např. jen v období mezi XV. a XVI. sjezdem strany provedla dělnicko-rolnická inspekce průzkum hutnictví, bavlnářského průmyslu, naftářského průmyslu, dopravy.³⁷

C) V ý c h o v a k á d r ů p r o p r ů m y s l

Cílem socialistické industrialisace bylo nejenom zvýšit celkově průmyslovou výrobu, ale také dosáhnout kvalitativně technických zlepšení

³³ V. I. Lenin, „Jak organisovat soutěžení?“, Spisy, sv. 26, str. 367 [rusky].

³⁴ Tak např. ÚVV se zabýval stavem dopravy a perspektivami jejího vývoje (SZ 1929, 12/124), RLK otázkami elektrifikace (SZ 1927, [11/108]), Rada práce a obrany investiční výstavbou v papírenském průmyslu (SZ 1928, 7/62) apod.

³⁵ Podle Leninových pokynů (články „Raději méně, ale lépe“, „Jak máme reorganisovat Dělnicko-rolnickou inspekci“) byl v roce 1923 spojením lidového komisariátu dělnicko-rolnické komise a Ústřední kontrolní komise vytvořen inspekční orgán Dělnicko-rolnická inspekce — ÚKK (Raboče-krestjanskaja inspekcija, Rabkrin), jehož úkolem bylo zajistit přebudování státního aparátu a zlepšení jeho pracovních metod.

³⁶ V. I. Lenin, „K úkolům dělnicko-rolnické inspekce, jak je chápat a plnit“, Spisy, sv. 33, str. 33.

³⁷ „XVI. sjezd Vkp(b), StěnoGRAFIČESKIJ OTČET“, Partizdat CK Vkp(b), 1935, str. 539 až 544. (Referát S. Ordžonikidzeho, „Otčet CKK XVI. sjezdu Vkp(b)“.)

ve výrobním procesu. Proto se při obnově základních průmyslových fondů a při budování nových podniků počítá s využitím nové techniky.

Uplatňování nové techniky při budování socialistického průmyslu si vyžadovalo zvýšení počtu odborníků, zejména techniků a inženýrů. V průmyslu pracovalo neobyčejně nízké procento inženýrů a ještě nižší procento techniků. V technických funkcích bylo abnormálně vysoké procento „praktiků“ (v roce 1928 39 %).

Jakost práce sovětského průmyslu trpěla nejenom nedostatkem vedoucích technických kádrů, ale vůbec nedostatkem kvalifikovaných pracovních sil. V roce 1929 byl ve veškerém průmyslu tento poměr mezi kvalifikovanými a nekvalifikovanými dělníky (v % k celkovému počtu dělnictva): 41,3 % kvalifikovaných a 58,7 % nekvalifikovaných dělníků.³⁸ Úkol masového zvyšování kvalifikace dělníků byl vyřešen teprve v následujících letech, např. organisováním kursů pro zvýšení kvalifikace, proto si podrobněji povšimneme jen otázky výchovy technickoinženýrských kádrů.

O tom, jak důležité místo zaujímal otázka výchovy kádrů, svědčí to, že jen pro první pětiletku bylo třeba podle údajů Státní plánovací komise 1 200 000 inženýrů a techniků. Bez vyřešení tohoto úkolu nebylo možno zvládnout velké úkoly socialistické výstavby.

Diferenciace v řadách starých odborníků, případy hospodářské kontrarevoluce (např. šachtinský případ) ještě ostřeji postavily otázku výchovy nových kádrů pro průmysl a dopravu. Přitom však komunistická strana varovala před dvěma extrémami: „...aby se na jedné straně slepě nedůvěřovalo zjevně nepřátelským odborníkům a aby na druhé straně nebyla šmahem projevována nedůvěra loyálními odborníkům, což v některých případech vypadá jako pronásledování odborníků.“³⁹

Nejdůležitějšími otázkami přípravy nových kádrů se zabývalo plenární zasedání ÚV VKS(b), které dne 12. července 1928 přijalo resoluci „O zlepšení přípravy nových odborníků“. Znovu byly tyto otázky projednány na listopadovém zasedání Ústředního výboru (1929), jež přijalo resoluci „O kádrech v národním hospodářství“. K provedení stranických směrnic, obsažených v resolucích, byla sovětskými státními orgány provedena řada důležitých opatření.

Přistoupilo se k připojování vysokých a středních technických škol k trustům a velkým podnikům. Tyto školy byly pod správou VSNCH a li-

³⁸ K. J. Voronšilov, „Za generální linií strany“. Referát o činnosti ÚV Vks(b) na II. leningradské oblastní stranické konferenci 5. a 6. března 1929. — Ve sborníku K. J. Voronšilov, „Statí a projevy 1925—1936“, Naše vojsko, Praha, 1952, str. 259.

³⁹ „KSSS v resolucích a usneseníh sjezdů, konferencí a plenárních zasedání ÚV“, SNPL, 1956, sv. II., str. 526.

dového komisariátu dopravy; lidovému komisariátu osvěty náleželo jen programově metodické vedení. Tento proces byl zahájen v roce 1928.⁴⁰

Nešlo však jen o to, aby se školy přiblížily výrobě. Sami posluchači se měli více seznámit s výrobní praxí: proto bylo ustanoveno, aby studenti během svého studia prošli alespoň desetiměsíční praxí (SZ 1928, 58/513, čl. 14).

I do samotného studia byly vneseny vážné změny, zejména usnesením ÚVV a RLK SSSR z 29. srpna 1928 „O přípravě nových specialistů, jejich rozmístění a využití“ (SZ 1928, 58/511) a usnesením RLK SSSR z 3. července 1929 „O opatřeních k zajištění kádrů inženýrů pro národní hospodářství“ (SZ 1929, 43/382). Šlo o opatření směřující k budování vysokých technických škol nového typu s délkou studia po 3—4 roky (dříve 5—6 let), s prohloubenou specialisací. Proto se dává přednost organisování vysokých technických škol s více fakultami. Připravuje se rovněž revise učebních plánů a programů. Zdůrazňuje se, že je nutno omezit počet všeobecných kursů z oboru společenských věd a místo toho přednášet konkrétní ekonomiku příslušného průmyslového odvětví.

Pokud jde o rozmísťování absolventů vysokých a středních škol určitého druhu, byla pro absolventy stanovena povinnost pracovat po tři léta ve výrobě podle směrnic příslušných hospodářských orgánů (SZ 1928, 58/513, čl. 17).⁴¹

Značná pozornost byla věnována i otázkám finančního zabezpečení vysokých a středních technických škol, zlepšení materiálního postavení profesorů a ostatních vysokoškolských učitelů, aspirantů a studentů. Tak na základě usnesení ÚVV a RLK SSSR z 27. července 1928 „O zvýšení financování technického vzdělání a zlepšení materiálního zajištění studentů“ (SZ 1928, 46/410) byla zvýšena stipendia studentů a aspirantů; podnikům bylo umožněno zřizovat vlastní stipendia jako doplněk státních; platy profesorů byly na vysokých technických školách a průmyslových středních školách zvýšeny o 30 % (příp. o 15 % na jiných vysokých a středních školách). V r. 1928/29 bylo pro potřeby vysokých škol plánováno zvýšení výdajů o 45 mil. rublů ve srovnání s předcházejícím rokem, pro rok 1929—30 byla určena celková částka 156,5 mil. rublů.

Velká pozornost byla věnována využití poznatků světové techniky. Tak např. většímu počtu mladých odborníků se umožňovalo studovat v zahra-

⁴⁰ Srov. usnesení ÚVV a RLK SSSR z 27. července 1928 „O převedení některých vysokých a středních technických škol do správy VSNCH a lidového komisariátu dopravy“ (SZ 1928, 46/409). Příslušným orgánům bylo uloženo ukončit ho do začátku školního roku 1929/30 (SZ 1928, 43/382, čl. 2). Rovněž i tovární učednické školy (tzv. fabrično zavodskoje učeničestvo) byly v roce 1929 převedeny do správy orgánů průmyslu (SZ 1929, 24/212).

⁴¹ Podrobnou právní úpravu obsahuje usnesení ÚVV a RLK SSSR z 18. května 1929 „O způsobu rozmísťování osob, které ukončily vysokou nebo střední technickou školu, do práce“ (SZ 1929, 34/298).

ničí (v r. 1928 — 250, v r. 1929 nejméně 500), do SSSR byli zváni vynikající odborníci k přednáškám, byl vysloven požadavek vydávat překlady zahraniční technické literatury v co největším počtu. Pro posluchače vysokých technických škol se považovalo za závazné studium alespoň jednoho světového jazyka.

Díky velké organisátorské práci stranických a státních orgánů bylo v těchto letech dosaženo značných úspěchů ve výchově nových technických kádrů. O zvýšení počtu odborníků svědčí tyto údaje:⁴²

	Střední techn. školy		Vysoké školy a vys. techn. školy		Dělnické fakulty	
	škol	studentů	škol	studentů	škol	studentů
1927/28	1033	188.542	109/62	159.774	147	49.233
1928/29	1054	207.828	110/62	166.824	177	56.652
1929/30	1111	235.563	132/62	191.055	239	68.185

Právě v této době byly položeny základy pro úspěchy sovětské společnosti, která dnes předstihuje nejpřednější kapitalistické země světa nejenom počtem technické inteligence, vycházející každoročně z vysokých škol, ale v mnoha směrech také úrovní sovětské techniky.

D) Úloha sovětského práva v boji za vyšší produktivitu práce, za upevnění pracovní kázně, za režim hospodárnosti

Jak již bylo řečeno (viz str. 192), tempo rozvoje výstavby socialistického průmyslu záviselo především na výši akumulace znárodněného průmyslu. Jak se uvádí v resoluci XV. konference VKS(b) „O hospodářské situaci země a úkolech strany“

„...základní podmínky zvyšování vnitroprůmyslové akumulace jsou: rozhodné snižování režijních nákladů, zrychlování obratu kapitálu, *vše- možná racionalisace průmyslu, jeho vybavení nejnovějšími technickými vymoženostmi, zvyšování produktivity práce a upevňování pracovní disciplíny* ...“ (podškrtnuto mnou — K. S.).⁴³

Z těchto důvodů nabývá značného významu *zdokonalování techniky, racionalisace průmyslové výroby*. Prostředkem a zdrojem racionalisace výroby je objev a uplatňování nových vynálezů ve výrobě a iniciativa pracujících, projevující se v podávání zlepšovacích námětů. Rada lidových

⁴² Tabulka sestavena podle statistického sborníku „Podgotovka kadrov v SSSR 1927—1931“, Gosudarstvennoje socialno-ekonomičeskoje izdatělstvo, Moskva, 1933, str. 64—65.

⁴³ „KSSS v resolucích a usneseních sjezdů, konferencí a plenárních zasedání ÚV“, SNPL, 1956, sv. II, str. 243.

komisařů SSSR učinila svými usneseními „O opatřeních k podpoře vynalézání“ (SZ 1928, 26/235)⁴⁴ a „O využití vynálezů“ (SZ 1928, 44/399) důležitá opatření k podpoře vynalézání. Především šlo o opatření organizačního rázu: u lidových komisariátů, které mají ve své správě průmyslové podniky, se zřizují orgány pro podporu vynalézání, jejichž úkolem je poskytovat vynálezci v nutných případech vědeckou a technickou pomoc, objasnit technickou a hospodářskou hodnotu vynálezů, napomáhat realizaci vynálezů atd. Rovněž u průmyslových a dopravních podniků s více než 100 zaměstnanci se zřizovaly orgány s obdobnými úkoly, tzv. expertní komise. Mezi organizační opatření je nutno zahrnout i to, že v případech zvláště důležitých vynálezů vedoucí ústředního orgánu SSSR nebo svazové republiky jmenoval osobu odpovědnou za provedení vynálezu a za přijetí dalších opatření k jeho dalšímu zdokonalení. Vynálezy tohoto druhu oznamoval VSNCH SSSR dělnicko-rolnické inspekci, jejímž úkolem bylo sledovat jejich využití. Další opatření směřují k zvýšení materiální zainteresovanosti vynálezci a zlepšovatelů (v továrnách a závodech se zřizují zvláštní fondy k podpoře vynalézání), k usnadnění vstupu zlepšovatelů na dělnické fakulty a střední technické školy.

Iniciativa pracujících se zvláště výrazně projevovala formou tzv. výrobních porad (proizvodstvennyje sověščanija) a tzv. prozatímních kontrolních komisí (vremennnyje kontrolnyje komissiji).⁴⁵

Práce výrobních porad, které jsou „nejlepší formou pro získávání širokých dělnických mas pro praktické výstavby sovětského hospodářství, pro jejich výchovu k tomu, aby chápaly, že zájmy pracujících úzce závisí na tom, jaké hospodářské úspěchy bude mít socialistický stát, a pro výběr a výchovu nových kádrů hospodářských a administrativních pracovníků z řad dělníků“,⁴⁶ po dlouhou dobu trpěla vážnými nedostatky. Základní

⁴⁴ K obdobné úpravě se přistoupilo i ve svazových republikách, viz např. usnesení Rady lidových komisařů RSFSR „O opatřeních k podpoře vynalézání“ (SU 1928, 131/858).

⁴⁵ Výrobní porady začaly rozvíjet svou činnost již v r. 1923. Nejprve se zabývaly drobnými otázkami, později přecházejí k projednávání složitějších otázek: zajímají se o včasné dodání surovin a jejich kvalitu, o zajištění topiva pro podnik atd. V těch velkých podnicích, kde nebylo možné, aby se sešla k posouzení těchto otázek schůze všech dělníků, byla praxí vytvořena jiná forma — výrobní konference. Výrobní konference se skládá z delegátů, volených výrobními poradami jednotlivých provozů. Jako orgán, ulehčující práci výrobních porad se vytvořily prozatímní kontrolní komise (3 až 7 členné) volené výrobními poradami, příp. výrobními konferencemi. Jejich úkolem bylo besedovat s dělníky, přihlížet k jejich podnětům, vyžadovat od správy podniku různé cífy, materiály a doklady pro to, aby na jejich podkladě mohly předkládat výrobním poradám dostatečně promyšlená a prověřená opatření. Koncem r. 1927 existovalo již asi 200 těchto komisí, jejich počet se postupně zvětšoval a měly být postupně organizovány na závodech s více než 300—500 zaměstnanců. (Viz N. Zorin: „Vovlečenije mas v chozjaistvennoje strojitelstvo“, v sborníku „Sovetskaja demokratiija“, izdanije žurnala „Sovetskoje strojitelstvo“, Moskva, 1929, str. 174—175).

⁴⁶ „KSSS v resolucích a usneseních sjezdů, konferencí a plenárních zasedání ŮV“, SNPL, 1956, sv. II, str. 180.

chybou bylo, že do práce výrobních porad se zapojovalo velmi málo dělníků. Předpokládá se, že v r. 1927 do výrobních porad bylo zapojeno asi 15 % všech dělníků.⁴⁷

K obratu v práci výrobních porad dochází v r. 1929. Zvyšuje se účast dělníků na výrobních poradách (např. v Donbasu, v moskevských a leningradských podnicích se na práci výrobních porad podílelo 65 % všech dělníků), zvyšuje se počet realizovaných návrhů (v prvním pololetí r. 1928/29 bylo splněno 72,4 %, v druhém pololetí téhož roku 74,8 % všech návrhů). K tomuto obratu dochází hlavně na základě masového rozvoje socialistického soutěžení a údernictví. Působí zde i obrat odborů čelem k výrobě.

Kladný vliv zde mělo opatření, provedené na základě usnesení ÚV VKS(b) z 5. září 1929, na jehož základě byli předsedové výrobních porad jmenováni pomocníky ředitele se speciálním úkolem: realizovat rozhodnutí výrobních porad a komisí, realizovat návrhy dělníků. Dále usnesením RLK SSSR z 18. července 1929 „O opatřeních k zesílení práce výrobních porad a využití iniciativy dělníků a zaměstnanců při zlepšení výroby“ (SZ 1929, 47/415) byly hospodářské orgány zavázány přijmout včasná opatření k uskutečnění všech návrhů výrobních porad a jednotlivých zaměstnanců, přijatých správou podniku, ale ještě nerealizovaných. V státních podnicích se začala vést evidence podaných návrhů, jejich plnění, evidence výdajů a úspor, spojených s jejich provedením. Usnesení zdůrazňovalo i nutnost zvýšení hmotné zainteresovanosti: podniky při přijetí návrhů, za něž se platily prémie, vyplácely okamžitě 50 % prémie a zbývající část po provedení návrhu.

Do popředí vystupovala stále více nutnost *zvýšení produktivity práce* každého jednotlivého pracovníka, neboť její zvyšování je podmínkou neustálého růstu socialistické výroby. Jako nezbytná podmínka splnění úkolů socialistické industrialisace země je v těchto letech plánováno podstatné zvýšení produktivity práce: v r. 1927/28 o 17,6 %, v r. 1928/29 o 21,4 %, v r. 1929/30 o 24,6 % (vždy ve srovnání s předcházejícím rokem), v průběhu celé pětiletky bylo plánováno zvýšení produktivity práce v průmyslu o 110 %. Plánované úkoly však nebyly zcela splněny. I když produktivita práce rostla, docházelo k nesouladu mezi růstem mezd a růstem produktivity práce. Mzdy rostly rychleji než výrobnost práce. Teprve v letech 1928—1929, jak nám ukazuje níže uvedená tabulka,⁴⁸ dochází k obratu.

⁴⁷ „XV. sjezd Vkp(b), Stěnohrafičeskij otčet“, Gosudarstvennoje izdatel'stvo, Moskva-Leningrad, 1928, str. 86. (Referát J. V. Kosiora, „Organizacionnyj otčet CK XV. sjezdu Vkp(b)“.).

⁴⁸ Sestaveno podle diagramu uvedeného v knize: „Kontrolnyje cifry pjatiletnego plana promyšlennosti na 1928—1929—1932—1933 gg.“, Gosudarstvennoje techničeskoje izdatel'stvo, Moskva, 1929, str. 48.

Růst mezd a produktivity práce v letech 1924/25 až 1929/30.
(1924/25 = 100 ‰)

1924/25	100	100
1925/26	125,2	111,3
1926/27	140,2	126,8
1927/28	154,5	144,4
1928/29	167,3	165,8
1929/30	174,5	190,4

Tento stav můžeme vysvětlit tím, že v tomto období (alespoň v prvních letech) zdaleka vše nebylo v pořádku se mzdovou soustavou. Na mnoha podnicích se používalo ještě časové formy mzdy nebo starých tarifních soustav. Nedostatečně se přihlíželo k hmotnému zájmu dělníků při zvyšování kvalifikace; důležitá průmyslová odvětví nebyla dostatečně preferována. Např. rozdíl mezi tarifní sazbou první a třetí třídy u kovodělníků činil 20,8 ‰, avšak při přechodu k vyšším kvalifikačním třídám se ostře snižoval; hutnictví stálo v r. 1928 na desátém místě, kamenouhelný průmysl na místě čtrnáctém.⁴⁹

Změna se začíná projevovat v souvislosti s rozvojem socialistického soutěžení, kdy se počíná více uplatňovat zásada hmotné zainteresovanosti dělníků a zaměstnanců na výsledcích jejich práce. Podle usnesení RLK SSSR z 11. září 1929 (SZ 1929, 58/541) se zavádí prémiování dělníků a zaměstnanců za zlepšení dosažená socialistickým soutěžením. Podmínkou pro udělení prémie pracovníkům celých podniků, jednotlivých provozů, dílen a směn je překročení stanovených výrobních úkolů, avšak za předpokladu, že toto překročení není provázeno nesplněním jiných ukazatelů. Pro udělení prémie se zřizují při podnicích, trustech a průmyslových sdruženích, jakož i při lidových komisariátech SSSR, svazových republik a jejich místních orgánech, fondy pro podporu socialistického soutěžení. Z úspor dosažených přímo socialistickým soutěžením se odvádí do těchto fondů 40 ‰.

K zásadním změnám ve mzdové soustavě, tj. k odstranění nivelisace mezi kvalifikovanými a nekvalifikovanými dělníky, mezi jednotlivými průmyslovými odvětvími dochází teprve v letech 1930 až 1931.

Naléhavým úkolem se stalo *upevnění pracovní kázně*. Porušování pracovní kázně se v této době projevovalo nedostatečným využitím pracovní doby, častými absencemi (v některých podnicích až 30 ‰), fluktuací pracovních sil.

Oslabení pracovní kázně bylo mimo jiné podmíněno přílivem nových pracovních sil, přicházejících do průmyslu zejména z vesnice (ročně asi

⁴⁹ T. Bělova, „Sovetskije profsojuzy v period pervoj pjatiletki“, Izdatelstvo VCSPS, Profizdat, 1954, str. 53.

130—140 000 nových pracovníků). Tito noví dělníci přinášeli s sebou ma-loburžoasní ideologii a nezřídka svými požadavky, názory, způsobem jednání ovlivňovali celé okolí. Dále zde působila i nedostatečná pozornost odborů k těmto otázkám, slabost soudů při rozhodování různých pracovních sporů, nedůslednost vedení podniků při prosazování přísné pracovní kázně.⁵⁰ Na základě tohoto stavu bylo nezbytné zesílit odpovědnost a pravomoc příslušných orgánů při upevňování pracovní kázně. Usnesením RLK SSSR „O opatřeních k upevnění pracovní disciplíny v státních podnicích“ (SZ 1929, 19/167) bylo správám státních podniků (průmyslových, dopravních atp.) dáno právo ukládat samostatně za porušení pracovní disciplíny pracovníkům určité tresty. Odpovědnost správy podniků za stav výrobního režimu a pracovní kázně byla zdůrazněna dalším usnesením sovětské vlády „O opatřeních k zlepšení výrobního režimu a k upevnění pracovní disciplíny v podnicích“ (SZ 1929, 46/400), jímž bylo uloženo Nejvyšší radě národního hospodářství SSSR, aby učinila příslušná opatření k zesílení odpovědnosti správy, „nezastavujíc se před sesazením pracovníků za smířlivost vůči rušitelům pracovní kázně“. Toto usnesení počítalo i s opatřeními, směřujícími k snížení fluktuace: při poskytování bytů dělníkům z podnikových bytových fondů, při výběru do kursů pro zvýšení kvalifikace a při přeřazování na kvalifikovanější práci uvnitř podniku se má přihlížet k délce práce zaměstnance v podniku a k tomu, jak zachovává pracovní kázeň. Pro osoby, které prošly kursy pro zvýšení kvalifikace, se stanoví povinnost pracovat po určitou dobu v podniku.

Oběma usneseními bylo pamatováno na řadu organizačních opatření, jež by snížila absenci: zajištění služby různých institucí i v mimopracovní době, úprava dopravy zaměstnanců do podniků apod.

Brzdou pro soustavný boj s absencí — z hlediska právní úpravy — byl čl. 47, písm. e) Kodexu zákonů o práci, který vlastně legalisoval tří denní absenci. Dělník mohl být totiž propuštěn jen v tom případě, jestliže jeho absence přesahovala 3 dny. Je zřejmé, že zde pracovní zákonodárství nepřihlíželo dostatečně k potřebám výroby a socialistické výstavby.⁵¹

Při zvyšování množství výroby byla často — při překračování ukazatelů kvantitativních — věnována malá pozornost kvalitě výrobků, projevoval se neodpovědný poměr k jakosti vyráběné produkce. V jednotlivých průmyslových odvětvích vzrůstal počet zmetků: např. u litiny tvořil v roce 1927/28 0,25 ‰ z celkové produkce, v r. 1929/30 0,38 ‰; u krycího plechu

⁵⁰ O nedostatečné práci soudů a orgánů lidového komisariátu práce při upevňování pracovní kázně a o jejích úkolech na tomto úseku se hovoří v dopisu ÚV VKS(b) z 21. února 1929 „O zvýšení pracovní kázně“ (viz „Direktivy KPSS i sovětského pravítelstva po chozjajstvěnnym voprosam“, Gospolitizdat, Moskva, 1957, sv. 2, str. 13 a 16.)

⁵¹ Platnost tohoto článku kodexu zákonů o práci byla zrušena dekretem z 20. listopadu 1932 (SU 1932, 85/371).

vzrostl počet zmetků z 0,37 ‰ v r. 1927/28 na 2,95 ‰ v r. 1929/30.⁵² Proti tomuto směřovala ustanovení o hmotné odpovědnosti dělníků a zaměstnanců za jimi způsobenou škodu (SZ 1929, 42/367) a později i ustanovení o trestní odpovědnosti.⁵³

Při rozboru těchto otázek je nutno si povšimnout i soudružských soudů. Usnesením VÚVV a RLK RSFSR z 27. srpna 1928 (SU 1928, 114/707) byly opět organizovány soudružské soudy v továrnách a závodech a rovněž ve státních a společenských institucích a podnicích.⁵⁴ Organizování těchto soudů prováděly gubernské (okružní) soudy za účasti odborových svazů. Předseda a přísedící se volí celozávodní schůzí daného podniku, a to na dobu šesti měsíců. Před uplynutím této lhůty mohou být celozávodní schůzí odvoláni. Soudružský soud působí ve složení předseda a dva přísedící; zasedání jsou veřejná a konají se v mimopracovní době. Do kompetence soudružských soudů náleží projednávání ublížení a urážek mezi osobami, pracujícími v těchto podnicích a institucích.

Provedeme-li srovnání s předcházejícím stavem, vidíme, že kompetence soudružských soudů byla zúžena. Lze říci, že v tomto směru znamená takováto úprava a pojetí krok vzad. V tom se odráží postoj tehdejšího vedení všesvazového ústředí odborových svazů, které nechápalo úlohu soudružských soudů a jejich význam v boji za výrobní disciplínu. Soudružské soudy mohly používat těchto opatření: ústní výstrahy, výstrahy se zapsáním do protokolu, veřejné důtky s uveřejněním, či bez uveřejnění v tisku, pokuty do 10 rublů ve prospěch kterékoliv společenské organizace.

Podstatné změny přináší usnesení VÚVV a RLK RSFSR z 30. prosince 1929 (SU 1930, 4/52). Rozšiřuje jednak působnost soudružských soudů (čl. 4), jednak rozsah trestů jimi ukládaných (čl. 12). Co však hlavního: začíná správně orientovat práci soudružských soudů, neboť do jejich kom-

⁵² Viz A. J. Vyšinskij, „Sudoustrojstvo v SSSR“, OGZD, Gosudarstvennoje izdatelstvo „Sovětskoje zakonodatelstvo“, Moskva, 1935, str. 53.

⁵³ Mám na mysli čl. 128 TZ RSFSR, doplněný v roce 1930. Až do této doby v trest. zák. nebylo zvláštního článku o odpovědnosti za kvalitu výroby. Protože i účinnost článku 128, který předpokládá masovost a systematickosti v produkci nekvalitních výrobků pro stanovení trestní odpovědnosti, nebyla postačující, bylo nutno přistoupit ještě k rozhodnějším opatřením. To se stalo dekretem z 8. března 1933.

⁵⁴ Jak známo, byly tyto soudy — tehdy nazývané dělnickými disciplinárními soudružskými soudy — organizovány již v r. 1919 (SU 1919, 56/537) „s cílem zvýšení pracovní disciplíny a produktivity práce do nejvyšších mezí a účelného využití pracovních sil...“ Obdobný úkol byl stanoven disciplinárním soudružským soudům i novým řádem z r. 1921 (SU 1921, 23—24/142). Strana vysoce oceňovala význam soudružských soudů: „...Protože některé málo vyspělé složky pracujících si ještě neujasnily své třídní povinnosti a porušováním pracovní disciplíny často podlamovaly všechnu práci dělnické třídy na výstavbě sovětského Ruska, musily odbory vytvořit zvláštní orgány proletářského donucování. ... V celém systému těchto orgánů a opatření má zvláštní význam instituce soudružských disciplinárních soudů ...“ (Z resoluce X. sjezdu KSR(b) „O úloze a úkolech odborů“, „KSSS v resolucích, ...“, sv. I, str. 46.) V souvislosti s přijetím kodexu zákonů o práci byly tyto soudy zrušeny.

petence nyní — vedle jiných záležitostí — náleží projednání věcí „o krádežích materiálu nebo výrobních nástrojů, náležejících podniku nebo instituci, nepřesahujících částku 15 rublů, a rovněž o porušování pracovní disciplíny (pozdní příchod do práce, absence, příchod do práce v nestřízlivém stavu, nepřesné zacházení se stroji aj.) ...“ [čl. 3, písm. d)].⁵⁵

Prostředků, které byly získány pro splnění úkolů socialistické industrialisace — buď vnitroprůmyslovou akumulací nebo z jiných zdrojů⁵⁶ — bylo nutno využívat co nejhospodárněji.

Ve stranických dokumentech se zdůrazňovalo, že hlavní pozornost celé strany a dělnické třídy musí být soustředěna na to, aby se šetřilo s každou kopějkou a tak se shromažďovaly prostředky pro potřeby sovětského průmyslu.⁵⁷

Hospodárnost byla prosazována již při provádění investiční výstavby, neboť právě na tomto úseku docházelo v prvních letech k velkým ztrátám. Tak např. při výstavbě továren a závodů papírenského průmyslu došlo k prodražení o 40,5 až 65,3 mil. rublů. Tato nehospodárnost byla způsobována tím, že ve VSNCH SSSR až do poloviny roku 1927 se uplatňovaly nedostatečné formy plánování investiční výstavby. Původní plány se projednávaly narychlo; nové stavby se povolovaly aniž se přihlíželo k hospodářským podmínkám rajónu; nebyla stanovena konečná hodnota nových staveb aj. Důsledkem toho bylo opoždění a neobyčejné zdražování výstavby.

⁵⁵ Avšak i po těchto změnách projednávaly soudružské soudy 80 % věcí, týkajících se způsobu života. Tedy jen 20 % záležitostí jimi projednávaných mělo výrobní charakter. Proto v následujících letech dochází k nové úpravě (SU 1931, 14/180), podle níž se výrobně-soudružským soudům ukládají následující úkoly: „a) boj za uskutečnění tvrdé výrobní disciplíny a za splnění výrobně-finančních plánů podniků a institucí použitím opatření preventivního a disciplinárního charakteru vůči osobám porušujícím pracovní disciplínu, pravidla vnitřního pořádku a rovněž vůči osobám, majícím nešetrný vztah k majetku podniků nebo institucí; b) boj s přežitky starého způsobu života mezi dělníky a zaměstnanci, podlamujícími pracovní disciplínu ve výrobě. ...“

⁵⁶ Vnitroprůmyslová akumulace, ať by rostla jakkoliv rychle, nemohla být jediným zdrojem prostředků pro industrialisaci země. Zvláště to platí pro tato první léta socialistické industrialisace, kdy se těžký průmysl teprve buduje a kdy prostředky, investované do jeho výstavby, nedávají ještě příjmy. Proto je třeba využívat i příjmů (zisků) ostatních odvětví národního hospodářství, jež sovětský stát přijímá ve formě daně z obrátu a odvodů ze zisku a prostřednictvím státního rozpočtu rozděluje tak, aby bylo zajištěno přednostní budování těžkého průmyslu.

Jako zdroje socialistické industrialisace se používá i úspor obyvatelstva, vložených do družstev, spořitelén, vnitřních státních půjček atd. Právě v těchto letech jsou vy-psány první tři půjčky industrialisace národního hospodářství: v roce 1927 na 200 mil. rublů (SZ 1927, 51/508), v roce 1928 na 500 mil. rublů (SZ 1928, 46/408) a v roce 1929 na 750 mil. rublů (SZ 1929, 49/442). Splnění těchto půjček bylo výrazem podpory, jakou sovětský lid poskytoval politice sovětského státu.

⁵⁷ Srov. svolání ÚV a Ústřední kontrolní komise VKS(b) z 25. dubna 1926 „O boji za režim hospodárnosti“ (viz „Direktivy KPSS i sovětského pravitelstva po chozjaistvennym voprosam“, Gospolitizdat, Moskva, 1957, sv. 1, str. 581). Průběhu kampaně za hospodárnost, zvláště rozboru některých chyb, je věnováno svolání RLK SSSR, ÚV a ÚKK VKS(b) z 16. srpna 1926 „O úspěších a nedostacích kampaně za režim hospodárnosti“ (tamtéž, str. 590—596).

Proto usnesením ÚVV a RLK SSSR byl schválen „Řád o způsobu schvalování projektů průmyslové výstavby, prováděné VSNCH SSSR, VSNCH svazových republik, jejich místními orgány a jim podřízenými podniky a institucemi“ (SZ 1927, 66/672). Řád stanovil tyto hlavní podmínky: Průmyslovou výstavbu⁵⁸ lze provádět jen v případě, jestliže je zahrnuta do perspektivního a výrobně finančního plánu daného průmyslového odvětví; technické projekty — za předpokladu, že jde o výstavbu přesahující stanovené limity — vypracovávají zainteresované podniky a instituce a schvalují se VSNCH. Orgány VSNCH musí provést expertisu plánu: v technologické části ji provádí vědecko-technická správa VSNCH, ve stavební části technická rada výboru VSNCH pro stavebnictví. Vzhledem k závažnosti a nutnosti zachovávání tohoto postupu bylo později stanoveno, že vedoucí institucí a podniků provádějící průmyslovou výstavbu budou voláni za porušení stanoveného pořádku k trestní odpovědnosti (SZ 1928, 12/102).

Co nejvyšší hospodárnost byla uskutečňována i ve státním a hospodářském aparátě, zejména jeho zjednodušováním a zlevňováním. Jedním z hlavních opatření v tomto směru bylo snižování počtu zaměstnanců ve státní správě.

Již v r. 1926 ÚVV a RLK SSSR v usnesení z 11. června „O režimu hospodárnosti“ (SZ 1926, 40/291) poukazovaly na nutnost úporného boje proti nehospodárnosti, marnotratnosti a nešetrnosti ve vydávání státních a družstevních prostředků. Uvádí se zde, jakými způsoby má být hospodárnost zajištěna: zjednodušením struktury institucí a podniků, plným využíváním pracovních sil aj. Pamatuje se i na zdánlivé maličkosti, které však přece mají svůj význam: např. se vyžaduje řádné hospodaření ve skladech, uplatňování hospodárnosti v osobní dopravě, omezení výdajů na jakékoliv oslavy atd. Usnesením RLK SSSR z 15. února 1927 „O omezení administrativně hospodářských výdajů státních orgánů činných na zásadách komerčního (hospodářského) rozpočtu a akciových společností s převládající účastí státního kapitálu“ (SZ 1927, 11/106) bylo vedoucím uvedených státních orgánů (resp. vedoucím orgánům akciových společností) uloženo, aby okamžitě provedli snížení administrativně hospodářských výdajů alespoň o 15 % ve srovnání s předcházejícím rokem.

Zásada hospodárnosti byla uplatňována v celém státním aparátě, tj. i v jeho nejvyšších článcích. Jak uvedl s. Ordžonikidze na XV. sjezdu strany, racionalisací práce ústředních orgánů se podařilo snížit aparát lido-

⁵⁸ Podle čl. 1 tohoto řádu se za průmyslovou výstavbu považuje „budování nových výrobních podniků, ukončení zařízení a znovuzařízení existujících podniků, jejich generální oprava a rovněž stavba pomocných zařízení a bytová a komunální výstavba, jež slouží průmyslovému podniku a je prováděna na jeho území nebo na území poskytnutém podniku k tomuto cíli.“

vých komisariátů o 20—40 %. Podobná omezení byla provedena i ve svazových a autonomních republikách. Zjednodušení státního aparátu, omezení počtu jeho zaměstnanců přineslo jen za r. 1926—27 sovětskému státu úspory v rozsahu asi 80 až 100 mil. rublů. Významnou úlohu zde měla dělnicko-rolnická inspekce.

K tomu, aby dělnicko-rolnická inspekce mohla splnit tyto úkoly, bylo nutné rozšířit její pravomoc. To se stalo usnesením ÚVV a RLK SSSR z 4. května 1927 (SZ 1927, 22/247), podle něhož rozhodnutí dělnicko-rolnické inspekce byla závazná a konečná pro všechny státní instituce a podniky v řadě důležitých otázek: zjednodušení a omezení evidence a podávání zpráv, likvidace zbytečných orgánů, změna organizační výstavby jednotlivých částí institucí a podniků aj.

*

Jaké byly výsledky provádění politiky socialistické industrialisace v letech 1926—1929?

V hospodářské oblasti se začínají projevovat důležité přesuny v poměru průmyslu a zemědělství a vzájemného vztahu výroby výrobních prostředků (skupina A) a výroby spotřebních předmětů (skupina B).⁵⁹

Rok	v %		průmysl plánovaný VSNCH v %	
	průmysl	zemědělství	A	B
1927/28	45,2	54,8	42,7	57,3
1928/29	48,7	51,3	44,6	55,4
1929/30	54,5	45,5	48,0	52,0

V průběhu několika let se tedy mění obraz sovětské země: zatím co dříve charakter národního hospodářství určovalo zemědělství, začíná nyní převažovat průmysl, který se stává činitelem ovlivňujícím vývoj všech ostatních odvětví národního hospodářství. Zvláště důležité bylo to, že rozvoj socialistického průmyslu vytvářel příznivé podmínky pro vyřešení existujícího rozporu mezi socialistickou průmyslovou velkovýrobou a zůstalou zemědělskou malovýrobou. Metodou vyřešení tohoto rozporu se stala v příštích letech hromadná kolektivisace zemědělství, která zajistila rozvoj a vítězství socialistického sektoru i v druhé nejdůležitější oblasti národního hospodářství SSSR.

Avšak v SSSR nešlo o jakékoli zprůmyslnění, nýbrž o industrialisaci *socialistickou*, jejímž výsledkem byl růst socialistického sektoru.⁶⁰

Sovětský svaz se stává zemí *průmyslovou*, zemí, která prochází obdobím budování *základů socialistické společnosti*.

⁵⁹ Tabulka sestavena podle údajů, uvedených v politické zprávě ÚV XVI. sjezdu VKS(b). Viz J. V. Stalin, Spisy, sv. 12, str. 255—256—257.

⁶⁰ Tamtéž, strana 258—259.

Úspěchy v socialistické výstavbě umožňují postupně i zvyšování hmotné a kulturní úrovně pracujícího lidu. Průměrná nominální mzda vzrostla z 56,60 rublů v r. 1926/27 na 70,45 rublů v r. 1929/30, tj. zvýšila se o 24,5 %. Ještě výraznější byl růst reálné mzdy. Jak ve svém referátu na XVI. sjezdu strany uvedl s. Šverník, reálná mzda v první polovině hospodářského roku 1929/30 činila 139 % předválečné, při přihlédnutí k sociálnímu pojištění, fondu pro zlepšení životních podmínek dělníků atd. — 167 %. Významným faktem v zlepšení materiálního postavení byla likvidace nezaměstnanosti. Zatím co od roku 1924 počet nezaměstnaných dosahoval asi 1—1,3 mil. osob, v roce 1929/30 zbývá posledních sto tisíc nezaměstnaných, pro něž se vytvářejí možnosti získání kvalifikace, zapojení do práce.⁶¹

Důsledkem upevnění hospodářské síly sovětského státu je posílení jeho nezávislosti a samostatnosti, zvýšení jeho obranyschopnosti.

Na základě uvedených hospodářských úspěchů se upevňuje sovětská společnost i *politicky*. Diktatura proletariátu v SSSR se upevňuje růstem dělnické třídy a zvýšením její vedoucí úlohy v dělnicko-rolnickém svazu, neboť výsledky dosažené v prvních letech socialistické industrialisace umožňují provádění politiky *výrobní* pomoci rolnictvu. Sovětské společenské zřízení sílí růstem aktivity a iniciativy pracujícího lidu, projevujících se ve všech oblastech společenského života. Socialistická industrialisace vedla také k *upevnění státního zřízení* Sovětského svazu, k posílení SSSR jako svazového státu. Rozmísťování výrobních sil bylo totiž v průběhu socialistické industrialisace prováděno tak, aby byl zajištěn hospodářský rozvoj dříve zaostalých oblastí. To vedlo k postupnému odstraňování faktické nerovnosti, tehdy ještě existující mezi jednotlivými svazovými republikami.

Srovnáme-li vývoj Sovětského svazu v tomto období s vývojem v kapitalistických zemích, vidíme hluboký protiklad. Zatím co v SSSR se národní hospodářství rozvíjí bouřlivými tempy, kapitalistické země jsou zachváceny světovou hospodářskou krizí, která vede k úpadku výroby, k obrovskému ničení výrobních sil a milionové masy odsuzuje k bíděmu živení. Zatím co SSSR dále rozvíjí a upevňuje socialistickou demokracii, buržoasie v kapitalistických zemích omezuje buržoasně demokratické svobody a práva, dokonce je i likviduje a hledá záchranu k zachování své nadvlády ve fašismu.

⁶¹ Pro odstranění nezaměstnanosti mělo určitý význam i postupné zavádění sedmi-hodinové pracovní doby, jež bylo vyhlášeno Manifestem ÚVV SSSR dne 15. října 1927 (SZ 1927, 61/613) u příležitosti desátého výročí Velké říjnové socialistické revoluce. Přejít k sedmihodinové pracovní době umožňoval zapojení nových 300 000 dělníků do práce. (Viz G. M. Kržižanovskij, „Pjatiletnij plan narodno-chozjajstvennogo strojitelstva“, [Doklad i zaključitelnoje slovo na V. sjezdě sovětov SSSR], Izdatelstvo „Planovoje chozjajstvo“, Gosplan SSSR, Moskva, 1929, str. 79].

Pokud jde o *vývoj sovětského práva*, z dosavadního rozboru dostatečně jasně vyplývá, že *hlavní stránky* tohoto vývoje byly *určovány* probíhajícím *procesem socialistické industrialisace* země a že sovětské právo aktivně napomáhalo zformování a upevnění nových společenských vztahů. Přitom je zcela pochopitelné, že vývoj jednotlivých odvětví sovětského práva je v těchto letech značně podmíněn tím, v jaké míře jsou tato odvětví spjata s danými hospodářskými otázkami a procesy. Proto se rozvíjí především sovětské právo občanské, pracovní, správní, jež mají prvořadý význam při řešení úkolů kládených socialistickou industrialisací země. K úspěšnému řešení těchto úkolů napomáhají — i když v menší míře — i ostatní odvětví sovětského práva (např. právo trestní).

Sovětské právo v tomto období plně *navazuje na zásady*, které již byly vytvořeny v minulých letech. V tomto směru je nejvýznamnější ta skutečnost, že pro státní průmyslové podniky zůstává zachovaná forma, vytvořená již v počátcích provádění Nové hospodářské politiky; forma, zajišťující jednotlivým hospodářskoorganizačním útvarům dostatečnou autonomii. Tato forma se osvědčila takovým způsobem, že ji nebylo nutno nějak podstatně měnit a že později se stala vzorem pro organisování národních podniků v lidově demokratických zemích.

Pokud se jednotlivé právní normy dostaly do rozporu s rychle se měnícími společenskými vztahy, musely být i v tomto poměrně krátkém časovém úseku — měly-li si zachovat svou pokrokovou úlohu — měněny, přizpůsobovány novým potřebám. Sovětské právo v těchto letech v podstatě *vždy zajišťovalo včas úkoly socialistické výstavby*. Jen v ojedinělých případech můžeme hovořit o tom, že se ta či ona právní norma stala překážkou v boji za nové.

Rovněž je nutno vyzdvihnout to, že sovětské právo *zajišťovalo* co největší *rozvoj iniciativy* pracujícího lidu, že úspěšně napomáhalo aktivní účasti pracujících při řešení důležitých otázek (např. výrobní porady, socialistické soutěžení).

СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ ИНДУСТРИАЛИЗАЦИЯ И ЕЕ ОТРАЖЕНИЕ В СОВЕТСКОМ ПРАВЕ

(1926—1929 гг.)

Свобода Карел

В начале статьи характеризуется положение советской страны в конце периода восстановления народного хозяйства и указывается на противоречие между самой передовой политической властью в мире и отсталой технико-экономической базой, унаследованной от прошлого, которое продиктовало необходимость политики социалистической индустриализации в СССР. В частности, указывается на значение социалистической индустриализации для решения одной из сложнейших задач социалистического строительства, т. е. на ее роль в социалистическом преобразовании сельского хозяйства.

Далее, автор обращает главное внимание на вопросы правового регулирования тех основных процессов, которые непосредственно связаны с осуществлением социалистической индустриализации страны.

Прежде всего, характеризуется система органов управления государственной промышленностью и указывается на изменения, происшедшие в этот период. Детально анализируется Положение о государственных промышленных трестах от 29 июля 1927 г. и сравнивается с первым декретом о государственных трестах от 10 апреля 1923 г. В дальнейшем дается характеристика изменений, происшедших в правовом положении промышленных предприятий, в особенности объясняется значение постановления ЦК ВКП (б) от 5 октября 1929 г. «О мерах по упорядочению управления производством и установлению единоначалия» и постановления ЦК ВКП (б) от 5 декабря 1929 г. «О реорганизации управления промышленностью». На основе указанных и других актов даются выводы, характеризующие основные направления правового регулирования организации и положения промышленного предприятия.

В период социалистической индустриализации в СССР особую важность приобрел принцип планирования развития народного хозяйства. В статье дается характеристика органов планирования и сложившейся системы планирования в данный период, хода разработки и принятия первого пятилетнего плана и результатов его выполнения.

Автор рассматривает также мероприятия, принятые Партией и Правительством СССР по воспитанию новых технических кадров. В особенности, обращается внимание на изменения в области высшего и среднего технического образования.

В следующей части статьи объясняется роль советского права в решении некоторых важных вопросов данного периода развития страны. Автор останавливается на роли советского права в деле повышения производительности труда. В связи с этим подчеркивается значение социалистического соревнования трудящихся и рассматриваются меры его поощрения. Также обращается внимание на вопросы правового регулирования изобретательства, на значение работы производственных совещаний и т. п. Далее перечисляются меры, принятые с целью укрепления трудовой дисциплины. Наконец, автор останавливается на вопросах укрепления принципа экономичности (например, в области капитального строительства) и т. д.

В заключении подводятся итоги, характеризующие роль советского права в осуществлении важнейших задач, поставленных перед советским народом в период социалистической индустриализации страны, и также характеризуются достигнутые успехи в области экономической и политической жизни Советского Союза.